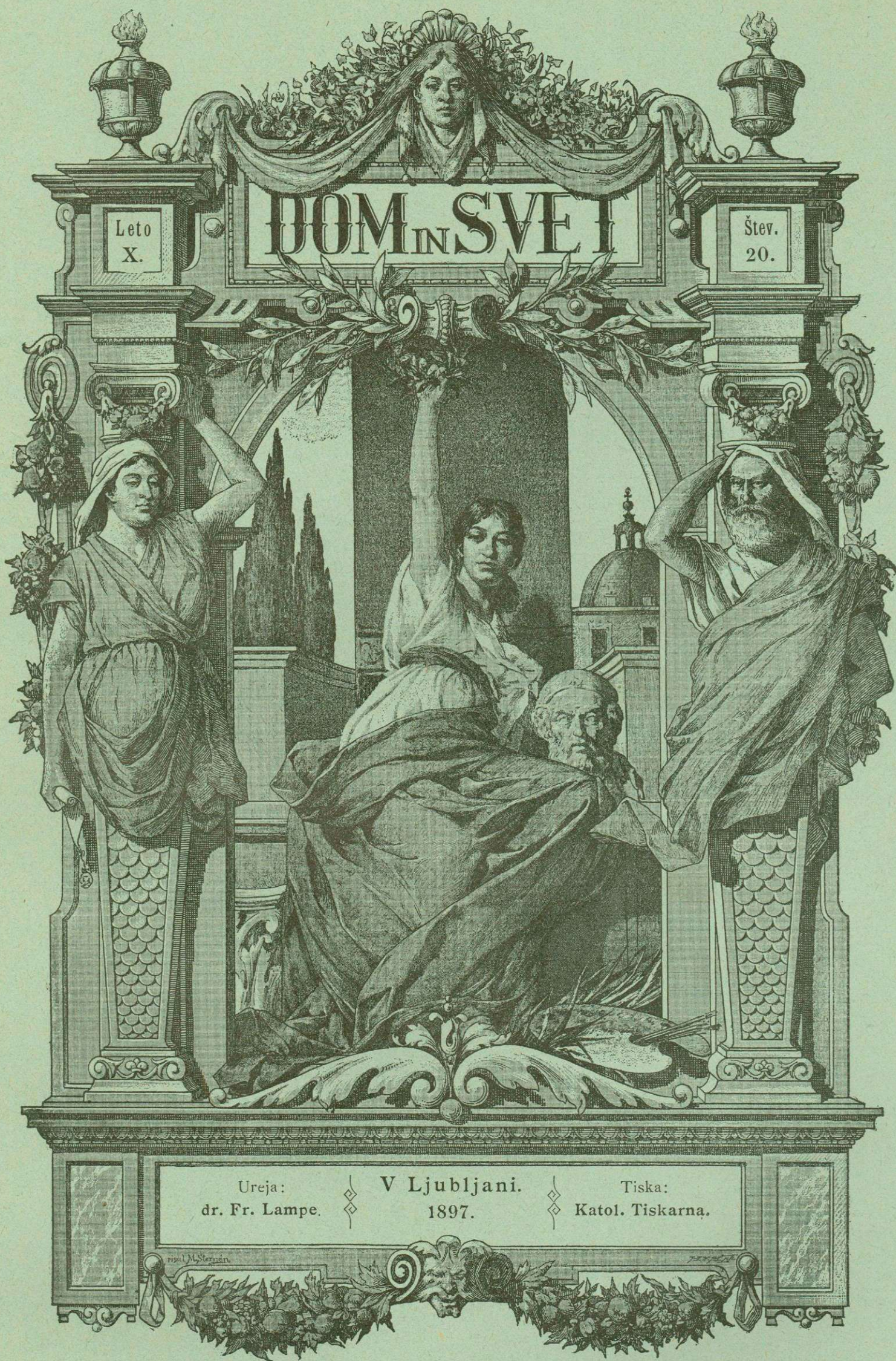

Leto
X.

DOM IN SVEI

Štev.
20.

Ureja:
dr. Fr. Lampe.

V Ljubljani.
1897.

Tiska:
Katol. Tiskarna.

„Dom in svet“ izhaja dné 1. in 15. vsakega meseca.

V Ljubljani, dné 15. vinotoka 1897.

Vsebina 20. zvezka.

	Stran
Cvetje s polja modroslovskega. (Spisal dr. Fr. L.) [Dalje.]	609
Županova Minka. (Idila. — Zložil A. Hribar.) XVII. Župan in županja. — XVIII. Oklici	612
Ob nemih citrah. (Zložil F. S. Finžgar.)	616
Jeseni. (Zložil Anton Medved.)	616
Čez morje. (Spisal Ivo Trošt.) [Konec.]	618
Biserji. (Zložil Anton Hribar.) 9, 10	623
Ob Balkanu. (Spomini iz Bolgarije. — Spisal Jos. Repina.) [Dalje.]	624
Vzori in boji. (Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.) [Dalje.] . . .	633
Razne stvari	636
<i>Jugoslavenska akademija znanostij in umetnostij leta 1896. (Spisal Ivan Steklasa) [Konec.] — Nova gimnazija v Kranju. (Spisal dr. Fr. Pernè.) — Narodno blago: O vilah. — Torka. — Divji lov.</i>	

Na platnicah.

Socijalni pomenki. [Dalje.]

Slike.

Madonna. (Iz slike Giulia Romana.)	609
„Beroča.“ (Kip Tantardinija v Milanu.)	617
Romarska cerkev na Brezjah. (Narisal M. Jama.)	625
Bosanska deklica	636
Črnogorska deklica	637
Gimnazijsko poslopje v Kranju. (Narisal D.)	639

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII. in IX. po 4 gld. 20 kr

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrť leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrť leta 85 kr. V tuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več. Dobivajo se še vse lanske (1896) številke.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“

Cvetje s polja modroslovskega.

(Spisal dr. Fr. L.)

(Dalje).

10. Pravici podlaga in poravnava.

Ona dva dela v modroslovju, ki obdelujeta nравnost in pravo, sta nekako slabejša kakor drugi deli modroslovja. Ne pa zato, kakor bi bili nравoslovni in pravoslovni nauki manj vredni, kakor so drugi, marveč zato, ker mnogim ljudem niso po volji, in ker jih ti v istini ne izpolnjujejo. Zato so — dejali bi — ti nauki le bolj v knjigah, a ne v življenju; zato jih oni ljudje v vsakdanjem življenju malo cenijo, a drugi jih zopet zaničujejo, ker ne vidijo uspehov in sadov iz teh nauk. Žal, zares je človek tako slab, da služi svojemu nagnjenju bolj kakor nepremisljivim nравnim in pravnim zakonom!

Zaradi tega ne mislimo obširneje razkladati posamičnih nauk o pravu, četudi bi našli mnogo tvarine. Povedati bi mogli, kako se pridobé razne pravice, na primer s pogodbo, podedovanjem in z drugimi načini, na dalje, kako se izgubi pravica, kako se oškoduje ali kruši, kako pa se mora zopet poravnati, n. pr. s povračilom. Zlasti nauk o povračilu je imeniten, ker se ljudje mnogokrat pregrešé zoper bližnjika in mu delajo kvar. Povedati bi torej

morali, kdaj, kako in komu naj se povrne ali popravi storjena škoda; toda ta nauk sega že preveč v posebne razmere in obdeluje toliko znane stvari, da ga tukaj prezremo brez težave.

Pač pa je treba ozreti se na neko drugo stran nравnosti in prava, brez katere bi obeh

ne umevali popolnoma, in ta je — večni konec ali večna poravnava nравnih in pravnih razmer.

Čeprav nam vsakdanja izkušnja kaže, da ljudje brezobzirno prestopajo nравne in pravne zakone, vendar ne more iz tega sklepati noben pameten človek, da so s tem oni zakoni odpravljeni. Nekaterikrat zadene prestopnika kazen od državne oblasti, nekaterikrat ga kaznujejo že naravni hudi nasledki. Res je, da včasih prestopnika zakonov in večkratnega zločinca in hudobneža ne zadene nobena zemeljska kazen, marveč živi v bogastvu in časti, kakor bi bil najboljši človek. Zatorej se vpraša: Ali nima zakon

nobene druge moči, nikake trdnejše podlage in nikake višje veljave? Odgovarjamo: Ima jo, a ta moč in ta veljava zadeneta človeka po smrti.

Dokazali smo, da je človeška duša neumrljiva. Duša živi potem, ko se je ločila od telesa,

Madonna. (Iz slike Giulia Romana.)

kot popolnoma ista oseba, katera je bila v življenju. Ohrani isto znanje, isto voljo, iste namene, sploh — isto duševnost. Zaradi tega pa tudi ostane v istih нравnih in pravnih razmerah, v katerih je bila tukaj. Hudodelčeva duša se ob ločenju od telesa ne odtegne prav nič onim dolžnostim, onim zavezam, v katerih je bila v življenju: dejanja, katera je oseba storila, ostanejo tudi zanjo veljavna ali dejavna, in tako mora človek po smrti biti v naslednjih svojih dejanjih.

Z drugimi besedami rečemo to tako: Po smrti prejme človek plačilo ali kazen za svoje zemeljsko delovanje. Kdor se je ravnal po нравnih in pravnih zakonih, kdor je izpolnjeval vesoljni red, ta mora ostati v oni razmeri, ki se sklada z redom, in ta je — soglasje, mir, sreča. Kdor pa ni dopolnjeval нравnih in pravnih zakonov, kdor se je boril z njimi ali je bil njih dejanski nasprotnik, ta tudi po smrti ne more biti z нравnim redom v soglasju, ne more se ga veseliti, marveč нравni red mu mora biti le v muko ali kazen. Saj tudi tatu ni prijetna solnčna svetloba, in hudobnežem ni ugodna družba veselih, nedolžnih ljudi. Ker je нравni red nepremeljiv in večni, zato ga ne potisne v stran tisti, ki ga prestopi, marveč ta red potlači v nesrečo hudobneža.

Vsak dan nam kaže življenje, da tukaj ni vselej srečen tisti, ki je pošten in dober, marveč mnogokrat ga tarejo stiske in nadloge. Tudi vidimo, da se marsikateremu hudobnežu tu in tam dolgo časa dobro godi, celó do konca življenja. Krivica vlada včasih ne samo nekaj dnij, temveč leta in leta, da pokoplje cele rodove v razvalinah. Res je krvavi Napoleon preživel konec svojega življenja v žalostnem prognanstvu, toda s tem ni obudil k življenju stotisočev nesrečnih žrtev, katere je dal pobiti po raznih bojiščih.

Ali se torej ta usoda nikdar ne poravna? Ali se bo nesrečnemu poštenjaku in pravičniku vekomaj godilo slabo, in srečnemu hudobnežu na vek dobro? Ne, ne more. Nравni in pravni red premore vsak upor z neskončno silo, saj tudi prirodni zakon zravna vsak navidezni nered in si ohrani občno veljavo.

Da se tako vzdržuje red in da se zravna človeška usoda po smrti, to je popolnoma trdna resnica, katero priznavajo vsi narodi. Ako bi ne bilo tako, ne bi mogli govoriti o нравnem in pravnem redu, vse bi bilo samo prevara.

Tako nam tudi pravni kakor нравni red kaže še drug svet in drugo življenje. In to življenje je namen in konec vsega delovanja po omenjenem redu. Tukaj je življenje mnogokrat kakor zavito ali zakopano v zemeljske ovire,

težave, nasprotstva. Tam pa se bo to življenje razvilo čisto in popolno. Tako se v pravem pomenu uresničuje rek, ki pravi:

Pravica zmaga.

IV. del: O lepoti in umetnosti.

1. O čem govorimo v tem delu.

Obširne so zmožnosti človekove. Ne samo, da spoznava resnico, da hoče in dela dobro, da se dá voditi pravici in živi v dobro urejeni družbi: ima tudi poseben dar, da spoznava in čuti, kake so stvari po svoji obliki, vnanjščini, sestavi — popolne, primerne in ugodne. Kdo ne vé, da se nam zdi pomladno jasno jutro lepo, jesenski megleni dan pa ne? Ločimo torej lepe od nelepih, prijetne od neprijetnih stvari. Za to svoje ravnanje moramo imeti ne samo dar ali zmožnost, marveč tudi neko pravilo ali neki zakon nas vodi, da se po njem ravnamo. Ne bi mogli ločiti lepih od nelepih stvari, ako bi nam tisti notranji zakon ne določil, kaj je lepo, kaj pa ni.

A jasno je tudi to, da ne bi mogli ločiti lepih stvari od nelepih, ako bi ne bile stvari same različne. Kako bi mogli sami iz sebe in samovoljno ločiti stvari, ko se vendar popolnoma zavedamo, da ne delamo stvari lepih mi, marveč da so same take?

Da doženemo nauke v tej stroki, ozirati se nam bo na dve strani: 1. na ono posebno lastnost stvari, katero imenujemo lepoto, in 2. na svoje spoznavanje lepih in nelepih predmetov ali na čutenje in cenjenje tega, kar je lepo. Vendar ne bomo teh dveh strani obdelovali ločenih, marveč v istem razkladanju nam bo paziti, da ne zanemarimo ali objektivne ali subjektivne strani. Ker pa nahajamo lepoto v prirodnih in v človeških delih, zato nam bo preiskovati obe vrsti, vendar mnogo manj prirodo, kakor umetna dela, ker umetna dela nam nalagajo več tvarine kakor priroda. Zaradi tega smo tudi temu celemu oddelku dali naslov: O lepoti in umetnosti.

Ta del modroslovja, ki ga namerjamo tukaj obdelovati, imenujemo tudi *estetiko*. 'Estetika' pomenja prvotno nauk o čutenju. Nemški modroslovec BAUMGARTEN pa je rabil l. 1750 prvi to besedo za nauk o lepoti, kolikor jo čutimo. Po domače bi rekli: estetika je nauk o lepocutju. Ta beseda je odslej prišla tako v navado, da je ne rabimo samo za posebno vedo, ampak tudi v življenju n. pr. 'estetično', kar pomenja lepo ali vkusno.

Umeva se samo ob sebi, da ta veda ni tako samostojna, da ne bi se nič ozirala na druge

modroslovne stroke. Nauk o lepoti se mora tesno oklepati nauka o resnici in dobroti.

2. Kaj je lepota.

Ako vprašam otroka, kaj je lepo, pokaže mi — ako se mu ne zdi vprašanje nespametno — hišo, obleko, podobo, igračo. S takim odgovorom seveda ne moremo biti zadovoljni, čeprav je tudi v otroškem odgovoru doberšen kos modrosti; ne vprašamo namreč, katere stvari so lepe, ampak kaj je lepo sploh, t. j. kaj je v stvareh, zaradi česar so lepe. Od tega vprašanja moramo ločiti še tretje vprašanje, namreč, kaj je lepota po bistvenih momentih. Tu govorimo najprej o drugem vprašanju. Vprašamo namreč: Na kakšen način naj si mislim lepoto, za kakšno bitje naj jo imam; šele potem bomo govorili, iz česa izvira ali iz katerih momentov je lepota.

Katere reči so lepe, to nam pove opazovanje. Kadar se človek nekoliko zaveda, spozna tudi razloček med lepimi in nelepimi stvarmi. Vednost pa mora preiskati, kaj je neki v stvareh, da jih imamo za lepe. Preprosta pamet ne potrebuje in nima za to vprašanje odgovora, a za vednost je prevažna in neobhodno potrebna.

Kakor je trdno, da so nam nekatere stvari lepe, tako je tudi trdno, da to ni samo dozdevanje, marveč stvari so istinito in same na sebi lepe. Kar je lepo, to ni morda prevara, ampak je prava istina. To nam potrjuje soglasje vseh ljudij. Ako namreč imenujemo mnogi ljudje kako stvar lepo, mora biti lepa sama na sebi, drugače ne bi spoznali jednako te lastnosti vsi. Zaradi tega moramo odločno zavrniti modroslovce in estetike iz tako zvane kritične (KANT-ove) šole, ki so imeli tudi lepoto ne za istinito lastnost, ampak za način subjektivnega naziranja.

Nadalje je tudi lahko umeti, da lepota ni nikako telo, nobena snov. Snov n. pr. zaužijemo, a nihče ne zaužije lepote. Lepota tudi ni nikak duh. Duha ne vidimo, a lepe reči vidimo in slišimo. Zato moramo reči, da je lepota lastnost ali svojstvo predmetov. Snovne stvari imajo lepoto, so lepe, a nikdar ni snov sama lepota.

Potem spoznavamo, da lepota ni dolga in široka, ni obsežna ali stisnjena, ni rdeča ali zelena, torej lepota ni čutna lastnost. Lepota ne more biti nič takega, kakor je obsežnost, barva, zvok, gibanje . . . kar so telesne lastnosti in telesno delovanje; torej mora biti lepota višja. To spoznavamo tudi iz tega, da je v barvi, v obliki, v gibanju in drugih razmerah ob jednem. Zato je lahko razvideti in skle-

pati, da lepota ni nikakor taka čutna lastnost, kakor barva, dolgost, gorkota, sladkost, pa je tudi ne spozna nobeno čutilo, ker lepote same ne vidi oko in ne sliši uho, pač pa lepo sliko, lepo glasbo.

Pa še iz drugih razlogov se vidi, da lepota ni čutna lastnost. a) Ako bi bila čutna lastnost, čutile bi jo tudi živali. A znano je, da godba na trobila n. pr. psu nikakor ni všeč. b) Da se spozna lepota v umetnih slikah ali skladbah, treba je tudi duševne omike. Ako bi bila lepota zgolj čutna, morali bi jo vselej in povsodi jednako spoznavati uki in neuki.

Vemo, da sami spoznavamo lepoto ob raznih prilikah, ob raznih dobah in v raznih okoliščinah različno. Sedaj se nam kaka stvar ne zdi lepa; kmalu potem, ko smo jo bolje preudarili in se vseh okoliščin spomnili, predrugači se naše mnenje o lepoti. Kolikokrat se primeri, da nam je ob kakem pogledu kaka oseba zoperna; a ko smo jo bolje spoznali in se je nekoliko privadili, zdi se nam naposled lepa, ali se pa zgodi nasprotno. — Ker se pa čutne lastnosti v stvareh (v naših vzgledih) ne premené, in je tudi naše čutenje isto v različnih prilikah, zato je trdno, da ne spoznavamo lepote s čutilom, ampak z umom. Torej tudi lepota sama ni telesna lastnost kakor so barva, teža, oblika, marveč je nadčutna lastnost.

To je važno za naše preiskovanje, a ni še dovolj; ozreti se moramo sedaj nase. Obče znano je in ni treba za to nobenega dokaza, da nam lepota vselej ugaja. Lepota, ki bi ne ugajala, ne bi bila lepota.¹⁾ Napravljala nam radost v duši in v srcu.

Kolikor kdo spozna lepoto, toliko čuti tudi prijetnost ali ugodnost. Lepota nas nekako vname, povzdigne, poživi in s tem oveseli. Vsa naša osebnost je v tem stanju, ki nas do cela prevzema: dušo, ki spozna lepoto, pa tudi telesnost, katera vidi in sliši lepi predmet in v katero deluje razvneto duša. Duševna ugodnost se nekoliko preseli ali razdeli tudi na telesnost, ker je človek le jedno bitje in vsestranska jednota. Take vrste duševno-telesno stanje, bodisi prijetno ali neprijetno, imenujemo čustvo. Potemtakem rečemo, da vzbuja lepota v nas prijetno ali ugodno čustvo.

Vse to spozna vsakdo, ako opazuje notranje gibanje in dobro loči posamezne gibljaje svojega srca. — S tem smo razkazali, kaj je v predmetih lepota, kje je in kaj učini. A kateri so bistveni momenti v lepoti, nismo še povedali.

(Dalje.)

¹⁾ Sv. Tomaž Akv. pravi: Pulchra sunt, quae visa placent.

Županova Minka.

(Idila. — Zložil A. Hribar.)

XVII. Župan in županja.

Kjer zakoni dobri,
Zvesti so, pošteni,
Mož ima veliko
Potožiti ženi;

Žena pa soprogu
Potožiti čuda,
Koliko skrbij jej
Vedno je in truda.

Križe in težave
Lože je nositi,
Če jih nam je moči
Drugim potožiti.

Na predpust v nedeljo
Z drugimi seljaši
Šla je zala Minka
Ob desetih k maši.

In župan in Špela
Prav med službo božjo
Spleteta med sabo
Govorico ožjo.

Pa začne županja:
„Nič ne oporekaj,
Janez, moram reči
Danes tebi nekaj.

Slednji dan, ves teden
Mučim se in trudim,
Pa nič nimam haska,
Temu se kar čudim.

Nič ni danes s poljem,
Žito nima cene,
Kar s poljá dobi se,
V pólje spet se dene.

Z drugimi težaki
Delati kmetijo,
Pravi se: snedó ti,
Kar ti pridobijo.

Déla sem, da bode
Krčma pomagala,
Kar ne more polje,
Da bo ona dala.

Stavila sem upe
V hčericó jedinko,
Da si opomogla
Bodeva kaj z Minko.

Toda kar sva v mesto
Hčericó poslala,
Pa ni več za rabo,
Druga je postala.

Čujem le pritožbe,
Da je preošabna;
A pri naši hiši
Taka ni porabna.

Ljudstvu je povšeči
Strežba bolj domača,
Minka domačinom
Pa hrbet obrača.

Nama pa na tó je
Treba najbolj zreti,
Da s poštenim kruhom
Moremo živeti.

Če bo dekle tako
Še ostalo nama,
Kmalu sami bomo,
Krčma naša sama.

Le poglej, pri Mihi
Vljudni so, preprosti,
In kakó gredó zdaj
K njemu naši gosti.

Kar je hči dorastla
In je dozorela,
Oče, jedno željo
Vedno sem imela.

Enkrat sem od daleč
Le jo omenila,
Danes ti pa jasno
Bom jo izprožila:

Oče, Minka naša
Je prelahka, živa,
Najbolj nama kaže,
Da jo omoživa.

Oh, kako bojim se
Jare te gospôde,
Da mi hčer jedinko
Kdo premotil bode.

Ti pa jej pripuščaš,
Da se ž njimi šali,
Oče, kaj, če bomo
Vsi se še kesali?

Saj še na otroka
Čuva se in pazi,
Vendar še zgubi se,
Pade in zagazi.

Minka, da se zmoti,
Prilike je dosti,
Saj je največ sama
Tu doma med gosti.“

Pa postopi oče
Trdo sredi hiše
Ter si izpod nosa
Trde brke više,

Brke, ki jih nosi,
Kar je za župana,
Da ga bolj spoštuje,
Čisla bolj Ljubljana.

Pa velí, poprimši
Z rókama za kolka,
Ko je že med njima
Bilo nekaj molka:

„Da bi hčer omóžil,
To je še prerano,
Ne govori, Špela,
Več tako neslano.

Kam pa jaz naj idem,
Kam naj tebe denem,
Ako jo po volji
Tvoji zdaj ukrenem?

Saj je Minka mlada,
Saj je fantov dosti,
Če se jeden ženi,
Drugi so še prosti.

Pa če se priložnost
Dobra zdaj mi nudi,
Vzel bi Minki zeta
Lahko danes tudi.

Toda tak naj pride,
Da mi bo po volji,
Da kaj več umeje
Kot orati v polji!

Do sedaj glasili
Niso se še taki,
Minke moje, čuj me,
Ne dobé prostaki.““

Pa poprime mati
Modro in previdno:
„I poljé orati
Treba nam je pridno.

Pólje in gostilna
Naj se trdno združi,
Saj še pri obojnem
Malo se zasluži.

Kaj, če hči dobi si
Dobrega krčmarja,
Zraven pa nič prida
Kosca, oratarja.

Za obojno dober
Zet naš biti mora,
Potlej bode hiši
Steber in opora.

Tacih pa je malo
Vsaj ne iz bližine;
Še najboljši bil bi,
Kaj? sosedov Tine.

Le poglej ga, oče,
Káko pridno dela,
Saj ga hvali, čisla
Naša srenja cela!

In kakó bo lepo
Združeno posestvo,
Saj bo, kakor káko
Majhen kraljestvo.

In ni zadnji v glavi
Sin sosedov, Tine,
Dobrih je lastnostij,
Ima vse vrline.

Dober je in slušal
Bode te očeta;
Oče, kar vzemiva
Minki ga za zeta!“

Zdaj Puran na prsih
Roki svoji sklene,
Glavo pa po strani
K levi rami dene

In veli: „Ti tudi
Prideš s to modrostjo;
Pa da bolje rečem:
Z bedasto norostjo.

To mi besedičiš
Kot gospodje trije,
Ki prišli so k meni
Zadnjič na gostije.

Ali naj gospoda
V stvari tej se sluša?
Kteri pa razmere
Moje njih poskuša?

Kdo od njih razume,
Kaj je to, kmetija,
Kaj gostilna moja,
Kaj je županija?

Oj, o tem mi molči,
Meni se ne mara,
Da na glavo pride
Mi soseda stara.

Tinetu ne rečem,
Tine ni hudoben,
Pa za našo hišo
Tine ni sposoben.

In za našo Minko
Bila bi sramota,
Če je tudi lepa
Tinetova dota.

Škoda za oliko
In nauke njene,
Da tako učena
Se z neukim sklene.

Ljudstvo pa bi reklo:
Glejte ga dekleta,
V mestu je že bila,
Zdaj ima pa kmeta.““

Špela je imela
Móža vedno rada,
Danes pa zajoče
Prvič se od jada.

Dobra mati Špela,
Ki vse dobro hoče,
To-le beseduje,
Ko pri peči joče:

„Jaz ne vem, kakó je,
Zmiraj bolj si čuden
In tiščiš le v trmo,
Kakor v zimo gruden.

Tišči le, boš videl,
Kaj boš s tem dosegel,
Srečo vso od hiše
Bodeš nam izpregel.

Menda lože hčerko
Tinetu zdaj damo,
Kakor nepoznancu,
Ki ga ne poznamo.

In modrosti tvoje
Čudne so podobe,
Saj že zdaj pri hiši
Mnogo gre narobe.

Dékle že po polji
Delati več neče,
Pravi, da jo solnce
Žgè preveč in peče.

Če ne bo dobila
Delavnega zeta,
Vprašam te, no, Janez,
Kaj bo iz dekleta?“

Zdaj župan ponosno
K ženi svoji stopi,
Ki pri peči zdiha
In ihtí na klopi:

„Taka si kot druge
Ženske, vse zanikaš,
Da me le razburjaš
In hudobno pikaš.

Pravijo: kjer žena
V hiši gospodarji,
Da tam slana žanje,
In da volk mesari.

Kar pa jaz pri hiši
Gospodarim vrlo,
Naše se imenje
Dobro je oprlo.

In tako jaz hočem,
Da še dalje ide,
In da tak zet k hiši,
Kakor jaz sem, pride.

In dobil se bode,
Če ne zdaj, čez leto,
Če ne prvo, drugo,
Tretje ali peto.

Jaz pa gospodarim,
Mene se posluša,
In brez mene Minka
Nič naj ne poskuša.““

Zdaj uvidi Špela,
Da bi prazno bilo,
Če bi se o stvari
Dalje govorilo.

In oči solzeče
Z robcem si obriše,
Vstane, v tla gledaje
V véžo gre iz hiše.

Služba božja v cerkvi
Tudi je minila,
In dokaj županu
Zdaj bo opravila.

XVIII. Oklici.

Dandanes na kmetih
Čudne so ženitve,
Bedaste nektere
Skoro so možitve.

Kósajo se hiše,
Ktera večje vsote
Dá dekletom svojim,
Ko možé se, v dote.

Pa je slišal često
Skušene že reči:
Kdor se daleč ženi,
Kupi mačko v vreči.

Redki dékle vpraša,
Če je pridna, lepa;
Zdaj zakone največ
Dota dobra sklepa.

In tako dandanes
Bedasto ravna se
In dolga na hišo
Rojstno nakopá se.

Tuje ženske namreč
So prečudne rade
In imajo druge
Šege in navade.

Ktera je bogata,
Prav lahko moží se;
A brez dote ženin
Bolj težko dobí se.

Kjer sestrá in bratov
Večje je število,
Tam težkó dandanes
Brez dolga bi bilo.

Tudi to je slišal,
Da se rada dota,
Ki jo mož priženi,
Izpod palcev zmota.

Vendar pa ljubezen
Vsem pogoj je večén,
Ona le storiti
Zakon more srečen.

Revež je pa oni,
Ki doma ostane,
Nikdar ne scelé se
Iz dolgov mu rane.

Da najboljša dota
Vsacega otroka
Je srce pošteno,
In pa pridna roka.

Malo se zakonov
Srečnih zdaj pobota,
Ker se — ne dekleta,
Zdaj moží se — dota.

Tine, kadar snubi,
Pa drugače dela,
On ne vpraša deve,
Kaj bo vse imela.

O kako se Cilka
Je in Tine tresel,
Ko je za oklice
Glas v župnišče nesel!

Skušnja o tej stvari
Nas uči vsakdanja,
Kaj v zakonih takih
Često se uganja.

Tine se na doto
Malo le ozira,
On si za nevesto
Pridno deklet 'zbira.

Bala sta oba se,
Tresla pred gospodom,
Ko prišla sta k njemu
S takošnim pohodom.

Ko vroči vso doto
Ženinu nevesta,
Pa tako si dalje
Nič več nista zvesta.

In dobi jo tudi,
V selu pri sosedi
Mlado, pridno Cilko
Tine si zasledi.

Župnik, dobra duša,
Pa so jako blagi
In oba vsprejmejo
S smehom že na pragi.

In začne se mržnja,
Grdogledka, jeza,
Ljubosumje v srci
Se obema vleza.

Ni bogata Cilka,
Toda je marljiva,
Saj sta jej najljubša
Božji hram in njiva.

I izpraševanje
Bilo ni težavno,
Saj izpraševali
Niso dosti ravno.

Tem hitreje ženin
Ženo svojo zabi,
Ker sedaj se dota
Lahko brž porabi.

Lahko bi se ženil
Bogateje Tine,
Kar župan ni hotel
Dati svoje Mine;

Dobro so ju skrbni
Župnik podučili,
Mnogo dobrih svetov
Jima podelili.

Še roko prijazno
So obema dali,
Ko so za ženitev
Skrbno vse vravnali.

Ko se Tine s Cilko
Zglasi za oklice,
Bile so po selu
Razne govorice.

Saj takrat o vsakem
Največ govori se,
Kadar smrt ga vzame,
Ali pa moža se.

Ljudske pa so sodbe
Vedno bile razne,
Láskave so jedne,
Druge neprijazne;

Dobre so nektere
In povsem pravične,
Druge so lažnive,
Večkrat neresnične.

To so govorili
Skušeni možaki,
Da župan visoko
Hodi med seljaki,

Da je preprevzeten,
Se preveč šopíri,
Da ni moč ostati
Dolgo v takem tíri.

Pa, da je Puranu
Pamet obolela,
In da je prevdarnost
Možu oslepela,

Da priložnost tako
Izpusti iz roke,
In da ne razume
Poljedelske stroke.

Bog zna, kaj župan si
V svoji glavi snuje,
In načrte v glavi,
Bog zna kake kuje,

Da ne mara k hiši
Tineta za zeta
In da ne osreči
Hiše in dekléta.

Z glavami majali
Modri so možaki:
Da Puran jo kreše
Zdaj nazaj kot raki.

Pa so tudi Minki
Mnogi privoščili,
Vzlasti, ki Puranu
Kaj so gorki bili.

Tineta vse ljubi,
Srenja vsa ga čisla,
Pa se i o njem je
Reklo kaj brez zmisla.

Jádile so one,
Ki so zanj gorele,
Čakale predpustom,
Pa so obsedele.

In kakor nedolžna
Je poštena Cilka,
Pa še o njej pade
Napak kaka bilka.

Minko pa prav čudno
V srci je zapelo,
Ko se o oklicih
Tineta je reklo.

Zarudela v svojem
Belem je obrazi,
Minkini zdaj čisto
Drugi so izrazi.

Pa učiteljica
Biva v srenji mlada,
Ktero Minka čisla
In jo ima rada.

Mnoge proste ure,
Če jej čas ostaja,
Gospica k županu
K Minki v vas prihaja;

Pleteta različne
Čipke, nogavice,
Zraven govorita
Razne govorice,

Razne govorice,
Kakor ženstvo znade.
Naj so ženske stare,
Ali naj so mlade,

Vse so klepetave,
Vse so ti jezične,
Branjavke na trgu,
Kakor gospodične.

In naj bodo v družbi,
Ali naj so same,
V njihnih je besedah
Največ prazne slame.

Revež je največji
Oni, ki jih sluša,
Vboga so ušesa,
Vboga vest in duša.

In tako pomenki
Vsem so dobro znani,
Ki jih ta dvojica
Robi pri župani.

Vendar pa najrajši,
Če sta skupaj bili,
O ženitvah, fantih
Kaj sta govorili.

To slabost je ženskih,
Kdo bi štel jim v zlobo,
Zlasti, če so mlade,
In v predpustno dóbo.

Pa je bil pogovor
Tudi v tej dvojici,
Kadar Tinetovi
Bili so oklici.

In učiteljica
Minki zali pravi:
„Čula sem oklice
Tinetove davi.

Cilko hoče vzeti
Tine, kaj porečeš?
Minka, ti pač kmeta
V zakon vzeti nečeš?

Prav imaš, le pusti,
Ti si pregosposka,
Tineta naj vzame
Cilka, kmečka goska.

Jaz ne morem, Minka,
Tudi ti ne kmetov,
Saj se jih ne manjka
Nama boljših zetov.

Takemu drvarju,
Kdo bi se mu vdal,
Ko bi ves srebrn bil
In bi v zlatu plaval!

Taki še ljubiti
Prav nevest ne znajo,
In žené kot dekle,
Sužnice imajo.

Oj gorjé jej, ktera
S takim biti mora,
Mož jej ni tovariš,
Živa je pokora.“

Pa poseže Minka
Gospici v besedo:
„Jaz pa vedno volim
Pravo, zlato sredo.

Niso vsi jednaki,
Niti ne na kmetih,
In razlika biva
I v gosposkih zeti.

Eni so prav modri
In previdni, zmerni,
Drugi so pa sitni,
Trmasti in čmerni.

Tineta pa vendar
Moram izuzeti,
Dasi ga ne morem
V zakon jaz imeti.

Moder fant je Tine,
Zlatih je lastnostij,
In pred mano nima
On prav nič skrivnostij.

Le premalo Tine
Izobrazbe ima,
Pa bi ga združila
Z mano še ta zima.

Vse mi je povšeči,
To je le razlika,
Da nad njim se pamet
Moja izpodtika.

Pa železna volja
Mojega očeta,
To mi zabranjuje,
Da ne vzamem kmeta.“

„Minka, vedno rada
Le očeta slušaj,
In kar oče brani,
Tega ne poskušaj.

Naj bo kaj po novem,
Ne pa zmir po starem,
Kaj bi vprezala se,
Minka v kmečki jarem!

Pa je dan potekel,
Noč se je storila.
Gospica od Minke
Se je poslovila.

(Dalje.)

Póte bodo prišli,
Minka, še iz mesta,
Ti boš imenitna
Še enkrat nevesta.“

„Saj veselja nimam
Prav tako k možitvi,
In nagoni k temu
V srci so mi plitvi.

Le zato bi rada
Jaz se omožila,
Da bi vas o meni
Kdaj ne govorila,

Da zato se nisem
Htela omožiti,
Ker si nisem mogla
Ženina dobiti.

Gospica, drugače
Pa mi je vsejedno,
Saj še več je dekle
Kakor žena vredno.“

Ob nemih citrah.

Ob uri pozni ne počivam,
Kot drugi sladkih sanj ne snivam;
Ob citrah nemih sam sedim
In ž njimi vred še jaz molčim.

Ve zlate žice, strune mile,
Kedaj se boste oglasile?
Kedaj o sreči mi zapele,
Radostno zvonke in vesele?

A tiho strune ste ubrane,
Željé vam moje niso znane.
Oj le molčite strune mile,
Z menoj ne boste ve čutile!

F. S. Finžgar.

Jeseni.

Objema pokoj dol in vrt — jeseni,
Prirodi vene lepi prt — jeseni;
Kako zvenél je nekda j log,
Krillati je napev zatrt — jeseni;
Kako hladil je hram dreves,

Razsut počiva in razdrt — jeseni.
Pri oknu gledam zemljo jaz
Zamišljen na rokó oprt — jeseni,
In to želim, da pošlji Bog,
Kadar mi pošlje smrt, — jeseni!

Anton Medved.

„Beroča.“ (Kip *Tantardineja* v Milanu.)

Čez morje.

(Spisal Ivo Trošt.)

(Konec.)

VI.

Cvetoča pomlad se je naselila v pivške dobrave, kukavičji klic odmeva od brda v brdo, ptice prepevajo veselo, pletó gnezda in pitajo mladiče. Kmetič podí ž njive požrešne vrane, da mu ne pozobljejo zavlečenega semena, pastirji pa piskajo, pojó in skačejo za brzonogo živino, ki si išče sence in mirú v okrilju košatih dreves.

Bliža se pisani majnik, in dasi so že določeni dnevi, kdaj se vrne Zinka v Trst in kdaj v Strance, ni se pri Pisancu še prav nič drugega ukrenilo, kakor da pojde Janko po-njo v Trst.

„Pa svatba, mamica moja?“ vprašal je sin boječe kakor otrok.

„Za to je še čas“, izvila se je previdno mati in hitro umaknila morda še nadležnejšim vprašanjem.

Tisto jutro, ko je odšel Janko po nevesto v Trst, prismehljal se je Mihec k Pisanki:

„Povej mi no, ljuba sosed, kako pa misliš sedaj; zakaj dveh vendar — ne — bo — vzel — Bog in sveti križ!“

„Hm, kako mislim!“ začela je ona prisiljeno mirno. „Ali nima moj sin različnih Franičinih daril — gotovih dokazov, da je bil oni nezvest? Za dekle je pa vendar bolje, da ozdravi doma, kakor da bi umrlo v tujini.“

„Če bo le verjela.“

„In pa rada, boš videl. Imam pa tudi še drugih lekov, da jo odvrnem od njega; saj ni treba, da bi bil kdo preveč izbirljen: Franica nama bo gotovo pomagala; ona lahko reče to in ono — —“ Rekši mu je namignila in ga z lehtom dregnila pomežikuje pod rebra...

„Vidim, ljuba sosed, da si stvar spletla umetno in spretno.“

„Ni prehudo; a tvoja hči se mora vedno odurno vesti proti njemu, sicer je vse izgubljeno. Sosed, ali vidiš, kako moramo danes stiskati, da nas ne preženó z rodni tal? Tudi jaz nisem marala svojega rajncega, pa sila stori vse. Ko bi bila nesla svojo doto kakemu slamo-rezcu, bi bila kmalu oba berača.“

Mihec je pritrdil z glavo in jezikom, saj je prav tista sila gonila tudi njega, da je tiščal s hčerjo k Pisancu; sam bi itak ne plaval več dolgo. Nakopičil si je z novimi zemljišči tudi novega dolga. Ono, kar je govorila Pisanka o

svojem soprogu in sebi, je pa modro preslišal, dobro vedé, da se ni zdravo pričkatí z jezičnico. Ločila sta se oba v prijaznosti in zadovoljnosti.

Zvečer so zaman čakali Janka in Zinke.

Drugi dan popoldne je solnce prijazno, milo in dobrodejno ogledovalo stranske njive in ogrevalo hrbtove potečim se oratarjem. Mihec je baš stal z rovnico na rami pred hišo in strahoma opazoval, koliko je letos tujih ljudi v vasi, koliko tujih posestnikov; namenjen je bil za delavci, ko priškriplje mimo njega na motoroznih kolesih Žerjalov Pepe, sedeč na otepu slame. Z dolgo brezovko je otepal par mršavih volov, s katerima je vozil od „Amerikancev“ kupljeni gnoj na novo posestvo. Zadovoljno se je zibal na ne baš preprijetno dišečem sedežu in priganjal vola, ki sta se z glavo in repom branila obadom.

„Ná, to-le mi je dal poštni Tone; rekel je, da je za Pisanko, in pa da že pride kak drug dan po groš.“ Izgovorivši mu je prav pod nos potisnil pismo, čegar zavitek je bil več kakor podobno — zaznamovan z Žerjalovimi prsti.

Dve minuti potem, ko je Mihec oddal pismo, je Pisanka že pritekla za njim pred hišo, kjer je baš zaklepal vrata, da bi bilo varneje do večera.

„Denar, denar hoče imeti! Kje naj ga vzamem, ubožica? Denar za vožnjo v Ameriko — v Brazilijo; nje ni bilo s parnikom — —. Sedaj hoče sam po-njo. — Morda je umrla — ali šla z drugim parnikom — zamudila. — Oh, oh! — — Pa denar — denar!“

Pisanka je jokala, kakor morda ni niti po svoji materi.

Mihec je predeval rovnico z rame na ramo, sezal pod klobuk in ga sukal na desno in levo ter slednjič ukrenil tako-le:

„Ljuba sosed! Po svoji neumni pameti sem preudaril in po resničnosti razsodil: Če si mu dovolila, da se vrne ona, ne da bi slutil, kaj namerjaš s tem, moraš dovoliti tudi to, sicer je vse zaman.“

„Ali v Ameriko po-njo, ž njo tam, ž njo nazaj, kje si z glavo — in kje je pa denar!“

„Tako mislim jaz; stôri, kakor veš, da bo bolje.“

Molčala je nekaj časa in se držala s palcem za brado; molčal je pa tudi Mihec, dasi nerad, ker se mu je dozdeval njegov ukrep še najboljši.

„No, kaj?“ jo je dregnil.

„Sosed, posodi mi toliko, da mu pošljem v Trst teh tristo goldinarjev. Nekaj imam sama...“ Mihec se ni nadejal take rešitve. Nemirno je odložil motiko in zapel jopič, pa segel pod klobuk:

„Posodi — hm, to je pri nas navadna beseda; pa jaz naj ti posodim? Ne veš-li, da sem kupoval grunte? — Nimam, ljuba sosed, nimam.“

„To samo praviš, kakor vsakdo, ki neče nič dati; ti nisi brez denarja, vem.“

„Pa koliko bi rada?“

„Dvesto in še kaj čez.“

„Oho, oho! Počasi, Pisanka! Ko bi jaz imel dvesto — pa svojih, — bi šel sam v Ameriko, ha, ha!“

„Moj sin je bil že davno zrel zanjo, sedaj si še ti!“

„Tako je; pomagaj si!“

„Kako? Sin mi piše, da počaka denarja v Trstu; če ga ne dobi, ne vem, kaj ukrene. Oh, moj Bog! Vse, vse pojde v nič!“

Mihec je nekaj časa majal z glavo, potem pa šel pogledat v skrinjo, koliko ima... Pisanka je ostala pred vrati in si brisala obilne solze.

„Nič ne bo, sosed“, oglesi se skozi okno, „še sto goldinarjev nimam pod streho, ko bi bili tudi moji. — Piši mu, naj se vrne, drugače ni nič — ali — kakor hočeš!“

„Vrne? Saj ga poznaš, saj ga poznamo vsi: kar si dene v glavo, misli, da mora storiti, naj se tudi glava razleti. Njegov oče je bil ravno takšen. Pa hočeš, da bi njega izpreobrnila s pismom: še z besedo ga nisem mogla.“

„Potem — na posodo; pa kje dobiš denarje tako naglo, da mu jih pošlješ še danes?“

„Danes pojdem k župniku, jutri v Postojno; zgôdi se božja volja!“

Pri tem je ostalo.

Tretji dan potem, ko je Pisanka dobila denarje in jih poslala na pošto, je prišel „poštni Tone“ ne samo po groš — dostavnico prvega pisma, ampak dobil je dva groša; drugega namreč je dobil od ravnokar dostavljenega pisma. Bilo je iz Trsta. Tone je žvižgal z grošema od hiše, Mihec in Franica pa sta Pisanki radovedno gledala preko rame, hoteča zvedeti, kaj piše. Pisanka je čitala in solze so ji kapale na list, na roko, na tla...

„Je že odšel... že na morju!...“

„Pa denar?“

„Je vzel v Trstu; saj ga po-po-znajo. — Pa ve — li — ko je — vzel. Oh, mi smo izgubljeni... Vse je zaman — — vsa truda-polna leta...“

Skrbeča mati je umolknila in nemo zrla pred-se. Posušile so se ji solze, ustavile misli.

Franica si je otrla solze, poravnala lase s čela in milo pogledala ženico:

„Ali vam je slabo, mati?“

Nič odgovora; potem je ponovil Mihec:

„Če ti je slabo, te bova peljala na posteljo.“

Pisanka je ostala gluha in kakor onemogel trup se je majala med Franico in sosedom, ko sta jo spravljala v hišo.

„Vidiš, toliko si je prizadela ohraniti hišo trdno in brez dolga; kakor klešče je držala zate, in vendar ni dosegla ničesar. Janko je bil sploh pameten, ali ta Korenikova mu je zmešala čiste račune.“ Tako je razlagal Mihec, ko sta šla klicat deklo.

„Bolje bi bilo, ko bi jo poročil že prej, če sta se imela rada.“

„Tega ti ne razumeš. Pisanka je vedno trobila isto pesem: ‚Za mojega sina morda je, za našo hišo in zame pa ni. Njen prihod bo začetek propada.‘ Taka je in taka ostane. — V sedanjih časih mora nevesta prinesiti v hišo toliko, da tudi z denarjem podpira tri ogle, sicer leti vse navzdol. Mi nismo krivi, da je tako, ali varovati se je vsakdo dolžan.“

Franica je molče vzdihnila in v mladi glavi se je porodil smel sklep, da bi bil Janko srečen, ko bi ona — če bi ga dobila — ne prinesla k hiši niti toliko, da bi mogla podpirati dva ogle.

Zvečer je Pisanka še vedno tako nepremično strmela na postelji kakor prej. Govorila ni, ganila se ni, jedla ni in le posamezni vzdih so označali še v njej življenje. Naslednje jutro jo je solčna svetloba obsijala na postelji prav tako kot prejšnji dan, le vzdihovala ni več in oči so ji osteklenele...

Ljudje so vreli skupaj, križali se, molili in čudili; prišedši duhovnik pa je rekel:

„Bog ji daj luč nebeško! Naj počiva v miru!“

„Amen!“

„Smrt za mrtvoudom!“ je pojasnil navzočim, pomolil in odšel.

* * *

S posredovanjem znanih domačinov se je Janku res posrečilo dobiti v Trstu pet stotakov posojila, s katerimi je hitel kakor brez glave na parnik, ki je odhajal še tisti večer o polnoči v Brazilijo. Odgovora ali denarja od doma ni utegnil čakati. Vzdihal je kakor ženska in se ogibal ljudij kakor hudodelec. Kako, zakaj je ni? To vprašanje je reševal po noči in po dnevu. Morda je zbolela? Pa bi naznanila! Morda ji ni dovolil oče? — Ni verjetno! — Janka je nepremagljivo hrepenenje gnalo naprej, naprej... Ni se zmenil za sopotnike, za okolico, za življenje na parniku.

Prvi dan je šlo dobro. Morje je bilo mirno, vreme krasno in morski bregovi — najlepša živa slika. Drugi dan dopoldne se mu je pristudilo morje in noge so mu hotele odpovedati službo; tudi želodec — dasi ni zaužil skoro nič — se je prav vstrajno kujal. Izginile so lepe pobrežne vile, gradiči, hišice, vasi in mesta z visokimi cipresami in vitkimi palmami v širnih, bajnih vrtih. Le tam daleč v ozadju — v domovini — se je zdelo Janku, da sloni še trden rob — domače gore. Popoldne pa že ni mogel več prestati na krovu. Nebo se je temnilo, morje se je gibalo in vedno večji valovi so se zaganjali v parnik, o katerem je bil Janko živo prepričan, da se prevrne v morje. Grom je pretresal obnebje in boječi popotniki so se plaho stiskali v svoje prostore, od koder so strahoma opazovali, kaj bo. Janku so odpovedale noge, želodec je pa kar — naravnost obračal — kozolce. — Položili so ga na postelj — za pravo na polico, kakor bi dejal Janko; toda v tisti tesnobi, guganju, ropotu, trušču in smrtnem strahu se mu je zdelo kakor v živem peklu. Vendar je naposled utrujen zadremal; sanjal je, da leži doma bolan, mati in Franica sta mu popravljali odejo, katero je on spravljal s postelje . . . Vzbudivši se je zagledal ob postelji zdravnika, ki mu je ponujal neko tekočino. „Ne bom!“ je vzkliknil in se obrnil strani; zdravnik je pa pritiskal neko muho v steni, in kakor bi izrastel iz tal, se je prikazal majhen, zajeten možiček z zavihanimi rokami, kakor da je ravnokar klobasaril. Ta je prijel Janka za glavo, mu raztegnil čeljusti, kakor bi konju gledal, koliko je star — in zdravnik mu je vlil tekočine v usta. Ko je požrl, sta ga pustila in se mirno ter spodobno oddaljila kakor moža, dovršivša veledobro delo; Janko je grdo gledal za njima ter stiskal fige pod odejo, in — potem mu je bilo bolje. Naslednji dan je vstal in zlezal na krov. Nevihta je ponehala, nebo je bilo jasno, sem od severovshoda pa je vlekel prijeten hladen vetrič kot zadnji pozdrav iz domovine. Tudi Janku se je zdelo, da je ves premenjen: čvrst, vesel, preroben, utrjen. Začel je zopet misliti na pravem koncu.

Gore na severu so izginile, na jugu in zapadu pa se je prikazoval vedno daljši rob. Janko je ugibal, kaj bi bilo. Ker je le za silo govoril nemški in ni razumel niti besedice italijanski — razven kapitana in nekoliko pomorščakov pa je bilo le malo mož, ki so umeli nemščino, — je zvedel polagoma in po mučnem prizadevanju, da so to laške gore. — Prestrašil se je misli, kaj bo z jezikom v Braziliji. Ali ne bo vsa njegova pot brezuspešna? In ko je tako opazoval laške gore, jih je nehoté primerjal z domačimi. O, kolika razlika! „Naše

gore so kakor za v praznik!“ Takšna je bila Jankova sodba. Čimdalje je bil od domovine, tem ljubša mu je bila. Ni se mu tožilo samo po domačih vrhovih in planinah, spomnil se je tudi matere, soseda Mihca in tudi — Franice. Gotovo sedaj žalujejo po njem ali pa ga celó proklinjajo, da jih je ostavil, oškodoval z novim dolgom posestvo, in čemu? — Gotovo ga že čaka doma pismo, v katerem mu naznanja Zinka, da pride z drugim parnikom — morda v nekoliko dneh . . . Ta misel se mu je dozdevala vedno resničnejša, ž njo pa vedno nujnejša — vrnitev . . .

Zopet je napregel šepavega nemškega konja, pa je šel med sopotnike pozvedovat, kje in kdaj se ustavi parnik in pa če bi ga mogel zapustiti. Sopotniki so se mu čudili in ga opozarjali na velikansko izgubo pri voznini, toda Janko tega ni hotel umeti. Sleharo uro je vstrajneje natezal oči proti jugu na nizko italijansko obal in skrbno povpraševal vsakogar, ki mu je hotel odgovoriti: „Kje je Brindisi?“ V tem mestu je namreč parnik vnovič zajemal vodo in se preskrbel s premogom; tu je stopil Janko Pisanec na suho in izdahnil prav iz srca: „Hvala bodi Gospodu Bogu! Ne boš me nosilo morje več.“ Ali te besede menda niso bile všeč nekemu človeku v pisani obleki s kozjo brado in mnogimi vrvicami po prsih. Janko je opazil, da ima ob boku nekaj, kar je bilo podobno meču. — „E, e — digo — passaporto, avè, avè, digo, e, e!“ — Janko Pisanec ni vedel, da hoče mož postaviti od njega potni list; pa tudi, ko bi ga umel, bi ga ne pokazal, ker ga ni imel. Začel se je pa sitnemu možu braniti s svojo silovito nemščino, kar je pa toliko odleglo kot prej, ko ga je vprašal zategnjeno in začudeno v slovenskem jeziku: „Kaj bi pa radi, prosim?“ — Toda mož, nadležen kakor muha, ni hotel od njega. Kazal mu je vsakovrstnih „passaportov“ in pojasnjeval z znamenji, naj tudi on pokaže svojo knjižico. Nič si nista bila bliže. Slednjič mu stražnik velí iti ž njim. Pripeljal ga je po umazanih ulicah in neprijetnem mestnem smradu v veliko hišo in po mnogih stopnicah visoko gori v malo sobico, kjer je slonel osivel gospod ob pisalni mizi, mirno vlekel iz pipe, drugi je pa pisal. Tam so se nekaj pomenili in osiveli gospod je vprašal Janka, če je „tajčar“, a Pisanec je zanikal ter popravil, da je „Slovenec“. Neverjetno je stari gospod zmajal z glavo, pomignil stražniku, pa sta odšla zopet na mestni smrad in daleč po ulici v lepo vilo —; Janko je izprva mislil, da je cerkev. Ni bilo niti na pol toliko stopnic kakor prej, in gospodje so znali vsi nemško; tudi orla je videl Janko nad vrati pred vhodom, a zdel se mu je nekoliko čuden.

Tudi gospodje so bili toliko čudni, da jima niso pustili niti nekoliko posedeti, dasi sta bila oba trudna. Šla sta zopet po ulici nazaj v drugi konec mesta. Janko je bil žejen, lačen in vroč kakor doma ob košnji. „Ko bi le vedel, kaj bi radi? Morda mislijo, da sem ušel s parnika, ali da jih mislim okrašt!“ je ugibal in brisal pot kar s celo dlanjo s čela.

Ko sta jo rezala mimo neke gostilne, se Janko ustavi in pokaže stražniku, da je žejen; toda mož ni hotel umeti prijateljskih migljajev. Janko pograbi prazno steklenico in potolče po stari kranjski navadi, a niso ga umeli. Seže v žep in pokaže srebrn goldinar; sedaj je pa šlo. Hipoma je bila pred njim steklenica črnega vina. Ali mož postave je v tem napel že vse opomine, izdrl sabljo in mahnil Jankota po hrbtu.

„E, čakaj, no! Vsakdo ima usta počez; tudi ti.“ Rekši pokliče tudi policaju jedno steklenico. Sedaj je bil mir. Zmenjali so mu goldinar in dali nazaj toliko drobiža, večjih in manjših „patakonov“, da se je Pisanec čudil in prav vestno porinil polovico — nazaj. Poslej sta s stražnikom hodila nekoliko zmerneje in kmalu prišla v lično palačo, kjer je bil avstro-ogerski konzulat. Nad vrati se je košatil dvo-glavni avstrijski orel. Tudi tukaj je Janko začel lomiti nemščino, a gospodje v uradu so menda opazili, da mu ta jezik nič posebno ne služi, in neki gospod je rekel:

„Ste-li Hrvat?“

„Ne, gospod; Slovenec!“

S tem sta se pa zmenila. Dal mu je slednjič velik popisan list in pa zatrdilo: „Nikoli več brez ‚posa‘ po svetu.“ Janko je odšel; na ulici ga je vojaški pozdravil mož z vrvicami in kozjo brado — ter odšel na desno, a Janko na levo; bila sta pa oba tega vesela.

„Nekaj pokore sem že prestal za to neumnost“, je govoril Janko še tisto popoldne, ko ga je vozila železnica proti severu, proti daljnji domovini.

— — — — —
„Kako da ni pri nas še nikogar doma? Tema je že in tudi pozno.“ S temi besedami je stopil nekaj dnij pred kresom pri Mihcu na prag tuj človek v zaprašenih škornjih in z gorjačo v roki. Dekla, ki je sama v kuhinji precejala mleko večerne molže, se je ustrašila, da ji je cedilo padlo iz rok in se zatakljalo daleč po kuhinji; dvoje maček, ki sta glasno mijavkaje prežali na ostanke, je stisnilo rep in zbežalo pod ognjišče. Šele potem je spoznala Janka in zbežala h gospodarju po ključ.

„Tukaj-le — ta je, mislim“, reče dekla, Janko pa prime ključ in odhiti domov.

Odpre vežo — tema in tihota; stopi v kuhinjo — vse prazno, brez ognja in vsakoršnega

znaka človeškega življenja. Pogleda v sobo — tu je bilo zaradi večjih oken svetlejšo — in vidi, da je pòd nekoliko snažnejši kakor navadno, a neki čuden duh — po svečah in kadilu in še po nečem mu ni ugajal, pa tudi materine postelje ni bilo nikjer. Na mizi je še stal križ, poleg njega dve voščenici. Janka se je lotila groza . . . „Kaj pa je tukaj, oj! . . .“ je vpil, da bi s tem sebi pregnal strah. „Ali ste vsi pomrli? Oj, oj . . .!“ Votlo je odmeval njegov glas po praznih hišnih prostorih. Segel je na okno, kjer je navadno bila luč, toda danes nič. Prižgal je torej jedno voščenico na mizi ter šel gledat nazaj v kuhinjo. Tu je luč splasila celo vojsko ščurkov, ki so se junaško poskrili pred zmagujočo svetlobo. Kuhinjska oprava je bila sicer večinoma na prejšnjem mestu, vendar je bistro oko mladeničevo opazilo neko izpremembo. To ni bilo materino delo. Srce mu je obdala tesnoba . . . „Za Boga svetega! Dekla! kje si? — Jože, ali že spiš? Mama, čujte no, mama! Tukaj sem!“

V hlevu je sivka glasno zamukala . . .

„No, vsaj nekaj glasú“, in zadovoljno se je obrnil, da bi pogledal pri živini, a na pragu ga je srečal Mihec.

„Dober večer, sosed! Ali ste še kaj živi, kaj?“

„Še nekoliko, pa ne — —.“

„Niste mislili, da bom tako hitro iz Amerike. Marsikoga pamet sreča prej kakor v Ameriki. Tako sem vesel nocoj, očka —!“

„Vesel? Kaj že veš, da —.“

„Da je bila Zinka prej doma kakor jaz. To je bila samo mladostna naglica. Mari bi jo bil počakal doma, kaj?“

Mihec se ni mogel ustaviti tolikemu viru besed in veselja.

„E, doma, doma bi bil, Janko, pa bi tvoja mati lahko — —.“

Janko se je naslonil na zid in rekel prav samosvestno:

„Pa bi moja mati lahko sedaj-le že zložno uživali svoj zasluženi kot, in nevesta bi jim —.“ Ni mogel končati, zakaj dvignil je luč bliže Mihčevemu licu in opazil solze v njegovih očeh:

„Kaj vam je, sosed?“

„Janko, ne prestraši se! Tvoja mati že uživa zaslužen plačilo v nebesih. Bog ji daj dobro!“

„Sosed, vi se šalite! Tako trdna, zdrava ženska, še nikdar nevarno bolna, pa bi —.“ Glas se mu je tresel, in ko je zopet pogledal čudni red po hiši, videl skozi odprte duri v sobi križ na mizi, se je nemirno zganil, in roka mu je omahnila.

„Uboga moja mati! Pa zastran mene!“ Opotekaje je šel za Mihcem.

Pri sosedu ga je Franica pogledala pomi-lovalno — prvič po dolgem presledku umet-

nega nesporazumevanja — in mu segla v roko, potočivši zopet nekaj solz za pokojno sosedo. Potem mu je napravila okusno večerjo, katere se pa ni dotaknil; le vzdihoval je in klical: „Uboga moja mati!“

Zvedel je pa vse, vse — tudi zadnjo materino prevaro.

Mihec in Franica sta mu sedela nasproti, pripovedovala, kako in kaj so ukrenili o tako važnih dogodkih, in opazovala njegov zarjaveli obraz, še bolj pa nevšečno gibanje okoli njegovih ustnic. Ostro je pogledal oba, potegnil z roko dvakrat gori in doli po mizi, dasi jo je dekle prej čisto pobrisalo, in rekel:

„Pa moja mati da bi me hotela tako speljati? To je laž, moj ljubi sosed, — laž, kakor ste se jih izmislili še več.“

Mihec je začel odpenjati telovnik:

„Kdo je pa spravil one malenkosti, ki ti jih je podarila moja hči?“

Molčal je, sosed je pa zmagovito pristavil:

„Janko! Tvoja mati ti je želela stalno srečo — stalno doma na domači grudi, s katere bi te nihče ne preganjal v Ameriko. Ti si pa z zadnjo potjo razdril vse nade. Razumeš?“

Janko je molčal, strmel v tla in siloma dušil solze, ki so mu silile na dan. Prsi, polne hvaležnih vzdihov, so se mu dvigale, kakor malemu otroku, ko se po prestani kazni vrne v materino naročje. Franica si je zakrila obraz s predpasnikom in šla strani.

„Torej Zinke ni še?“ je vprašal Janko mirno po dolgem molku.

„Nič ne vemo o nji.“

„A pismo?“

„Nikakoršnega pisma.“

„In vendar mora priti ona ali pismo v kratkem —, te dni.“

Mihec je zaspano zganil z očmi, stisnil rameni in zazdehal:

„Mogoče!“

Šla sta počivat.

Teden pozneje je prišlo pismo od — Korenikovega Franceta. Naznanil je Janku, da je Zinka nagloma umrla vsled presilnega dela in truda. Hitra pljučna bolezen jo je pobrala dva dni pred odhodom parnika iz Rio de Janeiro v Evropo. „Nekaj ti je na smrtni postelji zapustila — so sami prihranjeni denarji —, pa upamo, da jih ne boš tirjal od nas, ki smo v velikih potrebah in stiskah. Srečni vi v domovini!“ Takšen je bil sklep pisma...

Tiste dni potem je bila pri Mihcu Spetičeva Nana in zahtevala „božjega darú“. Janko Pisanec je sedel za vrati, da ga ni prav videla ali ga ni hotela videti, zakaj odhajaje je govorila:

„Sedaj pa bodo pri vas snuboki, kaj, Franica?“

„Hôdi strani, baba sitna!“ jo je zapodil Mihec.

Janku so bile kakor nož v srce te besede; v njem je dozorel sklep: nikoli, nikoli druge; naj le pridejo snuboki k Mihcu.

VII.

Po teh dogodkih se je že drugič bližal kresni večer.

V Strancih so že do dobra prereševali vse novice o domačih „Amerikancih“ in zopet slastno čakali novih poročil, naj bodo že iz časnikov ali pa izmišljena. — Ščip in Skončnik sta prišla nazaj ter s trdo prisluženimi novci kupila par njivic, stanujeta pa kot najemnika v nekdanjih svojih hišah. Družina jima je večinoma pomrla v Braziliji in na morju. Tudi Korenika, pravijo, bi rad prišel, pa nima po kaj. Vrnilo se je že veliko drugih, ki obečajo znanemu Gustlu s skrčeno pestjo maščevanje; Pozornika so pa zastran sleparstva že čestokrat zaprli na tujem. Ako se kdaj vrne v domovino, ga čaka še sto in sto tožb in pa obluba, da bo vsaj doma jedenkrat prav zmenjal denarje. Sploh trdé, da čaka njega, bodi že doma ali v inozemstvu — smrt v črevljih...

Navzlic temu so se nekateri še družili z izseljenci sosednjih vasi ter hodili čez morje poskušat novo srečo; saj v domovini kmetič propada, propada...

Pri Mihcu so se zares oglašali snuboki vsakoršne kakovosti; pa vsakega so odpravili z lepa in mu samo za hrbtom našteli mogoče in dozdevne napake. Mihec je pa tožil po vzgledu starih očetov, ki bi radi gospodarstva breme zvalili na mlajše rame, da je oslabil in se postaral; v resnici pa ni mogel več brez čutne izgube zmagovati dolgov. Pisanec je tudi doživel bridko spoznanje, da ga lanska pot do Brindisija tlači ter ga bo tlačila celo življenje. Kako bi se mu prileglo nekaj stotakov!

Nekega dné je preračunal, da imata on in Mihec skupaj nezadolženega posestva za jednega dobrega posestnika, kakor so prvi v hrenoviški župniji in veliki občini.

„To sem vedel že kdaj in tudi pravil sem ti že kdaj, ha, ha!“ se je široko smejal Mihec, ko mu je Janko razložil svojo najnovejšo iznajdbo. „Vsacega nekaj je; kar je zadolženo ali preveč od rok, se prodá — in ostanejo iz dveh kosov cele hlače, ha, ha! hlače, in na take hlače se pa že lahko oženi, ha, ha! Danes treba računati z uboštvom in z nezgodami, a najbolje s tem, da gremo vsako leto s pridelki nazaj, s stroški pa naprej.“ Janko je pri kimal in gladil brke.

Ker je Pisanec dobival hrano pri Mihcu in se najrajši tam držal, sta se poslej še večkrat pogovarjala take pametne reči. Sploh so se domenili vse in si povedali vse; Franica pa ni bila še nikdar prej tako zadovoljna, cvetoča in rejena kakor to leto. Nobena jed se ji ni več zasmodila, ker je bila kolarnica čez vrt pri Pisancu prazna — —.

Obletnico po smrti rajne Pisanke so sklenili slovesno praznovati.

Vsi trije so bili zgodaj pri Fari in molili za dušo blage pokojnice, za duše rajnih sorodnikov, znancev in sploh za duše v vicah; pa do sedme ure je bilo Mihcu že vsega zadosti. Njegov molek je jel vedno česče rožljati po klopi. Po končanem opraviilu so se spogledali, vstali in zapustili cerkev. Mihec je stopil v župnišče poravnat račun, Franica in Janko pa k Štefanu naročit zajutrek. Kmalu se je možiček prismehljajal za njima v gostilno, zakaj mladi par ga je srčno veselil. Štefan se je veselo sukal okolu njih in povpraševal kar v jedni sapi: „Kako je kaj? — Kaj bomo? — Kako je, očka? — Kaj bomo, Francika? — In vi, na pol ‚Amerikanec‘, kaj bo treba?“

„E, umreti bo treba, to smo slišali danes v cerkvi; vendar bi pa prej radi še nekaj jedli in pili. Danes je obletnica po — sedmini.“

Štefan je kmalu prinesel sira, krače, salame, kruha, krožnikov, vilic in nožev. Hotel je tudi pogrnuti, pa Franica ni pustila, češ: škoda, se prt omaže. — Ko je bil za prvi hip želodec privezan, bil bi rad vedel Pisanec:

„Za koga je bila danes tista črna maša, katero je bral gospod kapelan pred opraviilom za mojo mamo.“

„Ne uganeš? Hm, hm! Za rajnico — Zinko Korenikovo; sem plačal jaz; tvoj račun je posebej.“

Janka je bilo sram: to se je spodobilo njemu. Tudi Štefan je važno sukal brke, a na tihem se je Janku vendar zdelo dobro.

„Boš pa ti, Janko“, je pretrgal le predolgi molk oče Mihec in gledal vse tri hkrati, „boš

pa ti plačal kdaj sv. mašo za mojo — hčer, pa bo poravnano.“

„Mislite, oče Mihec, sveto mašo skupno s poroko, kaj ne?“ ga je podražil Štefan.

„Pa še bolje, ha, ha, ha!“ — Mihec se je prav sladko smejal, ker mu je Štefan tako srečno stopil na — piko.

„Ker že ni drugače, jo pa bom, no; Francika, kaj praviš?“

Deklica ga je pogledala veselo, hvaležno in ljubeznivo, ali oči ni povabila, marveč le zardela, prišla kupico in trčila — najprej z njim, potem z očetom in tudi s Štefanom, ki je v znak — sodelovanja dobil kupico.

„Vsaka bi te ne bila tako čakala, Janko“, je izpregovoril Mihec, ko se je zdahnul od prvega vznemirjenja ter jel s prerezano užigalico trebiti zobe.

„Dobro znamenje, da bo potrpežljiva žena“, je pomagal Štefan, hoteč zaslužiti odlikovanje — častnega sopivca. Janko je molčal. Spomnil se je neke druge tam za morjem; ona je še več prestala zaradi njega.

Solnce je bilo že blizu na pol dné, ko so stopali proti domu. Janko je bil sicer tudi še sedaj — kakor se spodobi — tih in molčeč, zato sta bila pa Mihec in Franica prav vesela. Črna obleka se je mehkim oblikam deklice lepo prilegala, toda rdečica v licu, vesele, razposajene žarne oči so kazale, da ni v žalni obleki danes nič preveč žalovala. Kdo ji zameri? Srce človeško ima samo jeden predal — za veselje ali žalost.

Prihajajoče in sopihajoče vsled vročine v Strance jih je videla Spetičeva Nana in govorila:

„E, Nana je uganila že marsikatero. Ko bi bila šla jaz v svete kraje, pa bi umrla tam, kjer je Korenikova.“

„Že prav, že, Nana; le pridi popoldne, sedaj ne utegnem. Ti uganeš, uganeš“, jo je vabila Franica, Mihec pa je zapenjal telovnik.

Za nekoliko let je Janko Pisanec v časti, bogastvu in dostojanstvu dosegel nekdanjega Korenika.

Biserji.

9.

Bog dan je za delo,
Za spanje noč dal,
Kdor to preobrača,
Bo noč in dan spal.

10.

Velé, da je lisica
Navihana glavica,
Pa vendar v past zagazi,
Če le okrog se plazi.

Anton Hribar.

Ob Balkanu.

(Spomini iz Bolgarije. — Spisal Jos. Repina.)

(Dalje.)

„Ljuben!“ zaklicala je, sloneč ob oknu. „Kakšno je tvoje mnenje o ženskem značaju?“

„Hm . . . hm . . .“, trudil sem se izreči sodbo o predmetu, s katerim se doslej še nikdar nisem bavil, in zadovoljiti vprašanje, katero me je presenetilo. Kaj sem pa tudi mogel o tem vedeti — lajik?! No, da bi se z molčanjem ne osramotil, jel sem tedaj klobasati: „O tem različni različno sodijo . . . Kar morem v obče trditi, je to, da je žena ožjega obzorja od moža, torej za razne nauke dovzetnejša kakor on, ki je v svojem prepričanju trdnejši, v svojih težnjah doslednejši —.“

Prekinila me je, zateptavša z nožico ob tla:

„Ne želim, da navajaš tu nevažne točke, nego želim, da govoriš samo o sili, igrajoči najvažnjšo ulogo v življenju človeškem, oziroma v življenju žene. Saj me razumeš?“

„To pa, to!“ kimal sem malo nevoljen, da ji niti „ženijalni“ začetek moje filozofije ni bil všeč. „V ljubezni je žena stanovitnejša od moža, toda —.“

Zopet me ni pustila govoriti dalje, nego hitela je, dočim je radost oživila nje lepe poteze:

„Dovolj; to sem hotela vedeti! Drag si mi, ker tako vrlo sodiš o nas: da ženska ljubezen je liki močna skala, katere ne omajajo besneči viharji, je liki ognjenik, ki s hladno skorjo oklepa pekoče jedro, — zakaj žena ne ljubi kmalu, a ko jedenkrat ljubi, tedaj ljubi z žgočim plamenom, žarno objemajočim ljubljene, in uničujočim vse, kar se mu protivi. Žena je v ljubezni dober angel, troseč iz svetlega naročja srečo, blaženost, — v gnevu strahovit demon, bruhajoč iz temnih prsij nesrečo, pogubo . . . V tem in onem je neomahljiva! — Ha, v ljubezni je žena stanovitna, toda stanovitna, da, neizprosna pa tudi v gnevu!“

„Jednako sem namerjal prej reči.“

„Gorje mu, ki si je nakopal njeno sovraštvo: gotova osveta mu preti sedaj. Da se nikdar ni igral z njenimi čustvi! Nikdar, pravim, nikdar! Hujši udarec žene ne more zadeti, kakor če se ji izneveri on, komur je prvikrat darovala svojo popolno ljubezen, se mu prvikrat udala z vsemi močmi: v drugič ljubiti ne zna! Naj se tudi združi z drugim, združila se ni vsled ljubezni: slika njene ljubezni, oziroma njenega gneva ji je v spominu večno . . . A kaki ste v

tem oziru moški? Ha, kako pač sramotite priimek „moški spol“, na katerega ste tako zelo ponosni! Res, telesno ste jačji od nas, a duševno, — duševno vas nadkriljuje žena. Kakšna je vaša „ljubezen“? Slaboten trst, ki trepeti v najmanjšem pišu . . . Prisega, dana beseda — vse vam ni nič! Laskati se, šepetati puhle izraze, hliniti in zatrjevati zvestobo, prisezati na vse mogoče načine, in po zmagi podlo in zlobno ostaviti prevarjeno žrtev, to je vaša čast, vaš ponos!“

„Ti proslavljaš svoj spol, a niso vsi moški jednaki“, oponesel sem se ji.

„Kar se tiče ljubezni — vsi. Če pa žena greši, če žena pade, tedaj ste temu krivi vi: vsled svojega vzgleda. Vsa pregreha, nesreča, obup samo zaradi vas in po vas . . . Saj se pa tudi sleherno nad vami maščuje. Moški, bodite trdni, in žena vstraža: s sveta izgine gorje. A tako? Sedaj vas mora zaničevati plemenita žena, ne, črtiti vas mora. Sleherna tako, kakor vas črtim jaz.“

Stop! Kaj je dejala? Pri vseh —, potem-takem niti več varen nisem pred njo! No, znal sem, da so jo zopet prevladovala skrita čustva, ki so danes — dolgo zatajevana — tem silneje kipela na dan, čustva bridke minulosti, katero povse poznati sem želel. Napeljal sem torej zopet vodo na svoj mlin, meneč:

„Iz tvojih besedij sklepam, da sovražiš i mene?“

„Ne, oprosti; ti si izvzet, ti si moj zaveznik, ti osvetiš žensko bitje in ž njim vred vse ženstvo, ki trpi vsled brezznačajnosti moških, sosebno pa mene . . . Kdaj se prištevaj drugim, to sem ti že povedala; sedaj si moj prijatelj.“

V znak svoje naklonjenosti podala mi je roko v poljub.

„In nadalje“, povzel sem besedo, „kak je tvoj zakon? Ne ljubiš svojega soproga? Ne umejem — —.“

„Ljuben, ne muči me!“ poprosila je milo. „Poznaš pravo mojo ljubezen; kaj zahtevaš potem? Če bi tudi hotela ljubiti, ne bi mogla več tako iskreno, tako globoko, kakor sem ljubila prvikrat! Spoštujem Hrista in — — in — — ljubim ga, ker je oče mojega sinka! A da umeješ, zakaj sem se poročila ž njim: čuj mojo nadaljno zgodovino!“

Prvo pismo od Marka mi je došlo malo tednov po njegovem odhodu in sicer iz Carigrada: naznanjal mi je tedaj, da ni, prišedši v

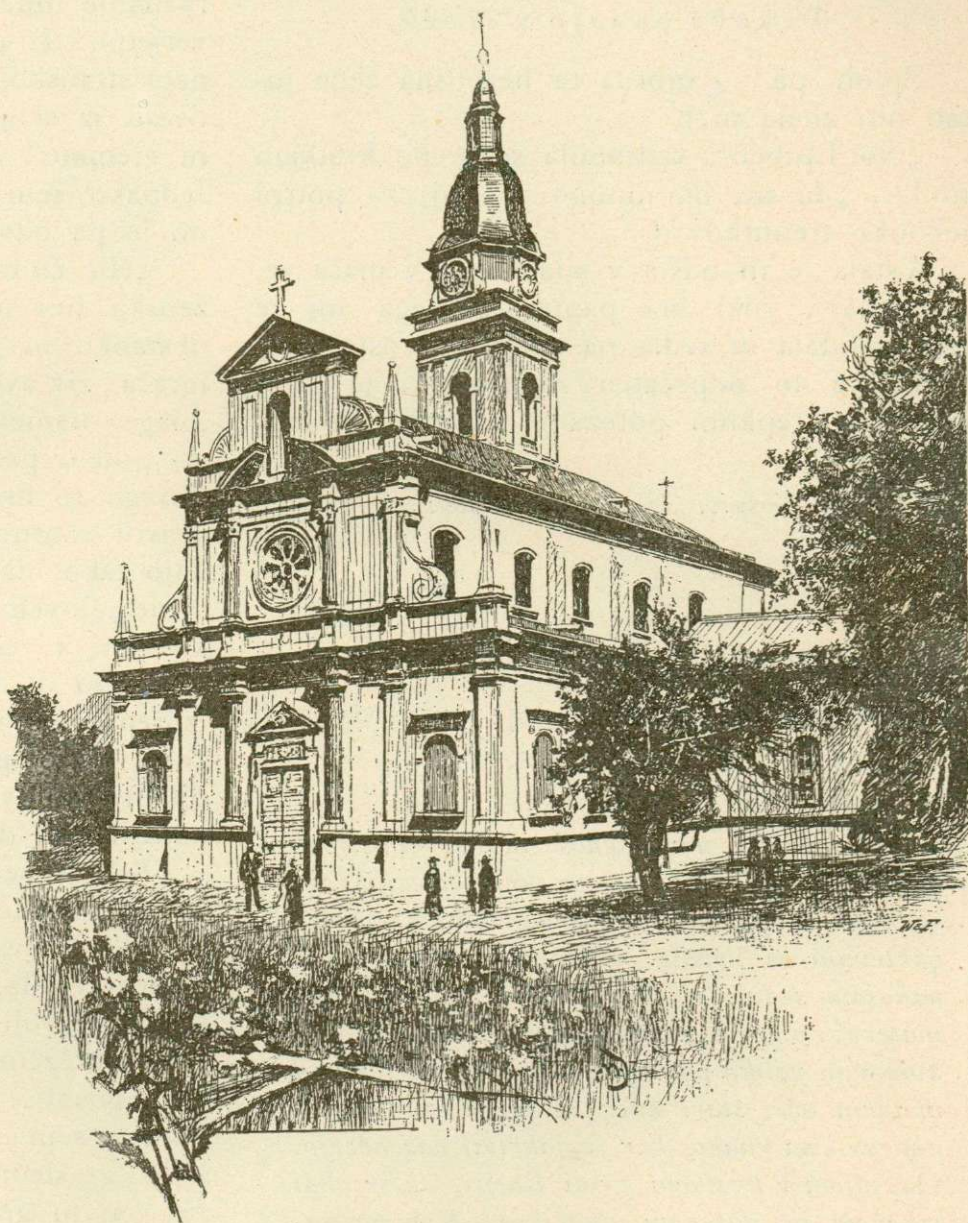
Uesküb, našel ondi Alana, ker službuje ta na sultanovem dvoru; sledil mu je torej tje in sedaj čaka prilike, ki mu ga dá v roke... Naposled me je opominjal dane mu prisege, sam mi iznova zatrjujoč neomahljivo svojo zvestobo... No, prvo je bilo odveč, zakaj od dné do dné sem ga ljubila iskreneje, v njegovi odsotnosti so rastla zanj moja čustva. Niti v sanjah bi mi ne bilo prišlo na mar, da se zavežem kdaj s kom drugim: rajša smrt! — In lahko si slikaš, kako odločno sem odvrnila Hrista, ko mi je nekega večera nepričakovano odkril svoje srce, proseč me roke. Vedela sem sicer že preje, da plamti za-me, in bila sem vsekdar ž njim prijazna, že iz ozira na Pira, čegar najboljši prijatelj je bil; a da se osmeli tako daleč, tega se nisem nikdar nadejala, zlasti, ker mu je bilo dobro znano najino razmerje z Markom. In glej! brat, svak in sestra, ki doslej niso črhili zle besedice o mojem zaročencu in povse odobraval naju bodoči zakon, so sedaj neprenehoma silili vame, očitajoč mi, kako nespametna sem, ko slepo verujem neznanemu tujcu in — v najlepši dobi — čakam brezdomca, katerega maščevanje goni po svetu, in katerega bom pač težko še kdaj videla... Stavili so mi pred oči srečo in mir, ki se mi obljublja na strani imovitega trgovca in iskreno mi udanega mladeniča Hrista... Videla sem njih blage namene, a bila sem nevoljna, da govorijo tako, ko me vendar poznajo! — „Hristo je velik dobrotnik tvojega brata!“ dobila sem vselej v odgovor, kadar sem jim očitala njihovo brezobzirnost...

— In Pir je bil poln njegove hvale in tožil je, kako hudo mu je, ko zre prijatelja tužnega radi mene... Srčno rada bi mu bila ustregla, a nisem mogla, nisem smela! Pomilovala sem Hrista radi brezupne njegove ljubezni; hvaležnost me je vlekla k njemu (radi brata, vzrok tega te pa ne bo zanimal), bila sem mu prijateljica, — a ljubezni ni bilo, ni moglo biti. Temu so se protivili vsi moji živci, srce moje je bilo le za Marka in za nikogar drugega, za nikogar. — Morala sem biti taka!

„Dom in svet“ 1897, št. 20.

To so bili za-me mučni časi... Srečna sem bila zopet, ko me niso več nadlegovali sorodniki; molčali so, uvidevši, da je vse prigovarjanje zaman. Hristo je odpotoval nazaj v rojstveni kraj. Pir je ostal v Madseri, a naju s sestro kmalu zopet ostavil, in bilo je vse kakor poprej. Od Marka nisem dobila nobenega poročila, bala sem se, da se mu ni pripetilo kaj zlega, a vroča molitev me je potolažila...!

Tu, tu me je zadel strašni udarec, ki me je malone uničil... groza! — Bog, da si Ti

Romarska cerkev na Brezjah. (Narisal M. Jama.)

to dopustil? Oh, zakaj si to dopustil, zakaj...? Ali ga nisi takoj strl? — Ne! Ti hočeš, da se še valja in krivi v prahu pred menoj, da se kesa in pokori v sramoti radi v nebo vpijoče krivice, učinjene na meni. — Oh!!“

Siloma, z velikim naporom — toliko sem spoznal, — se je zatajevala, brzdajoč prepolno srce. Sedela je s sklenjenimi rokami in povešeno glavo na blazini, ... mirno, le včasih ji je vstrepetalo telo... In njene oči! Sedaj so sevale turobno-milo, da so me kar zazibale v

neko mi popolnoma tuje stanje, rekel bi, v nekako blaženo me objemajoče snivanje, sedaj so zopet zaiskrile v divjem plamenu, ki me je prešinil do kostnega mozga. — In ves čas ji ni zrosila pogleda ni jedna solza! — Da, ko bi se bila vsaj izplakala, tedaj bi jo bilo to utešilo in ji olajšalo gorjé, a nasprotno ji je glodala prevelika, a tesno v prsih uklenjena in vedno vèn sileča bol kal mladega žitja . . . Pač

Ni hujšega gorjá na sveti,
Kot so pritajene solzé,
Ki jim na dan ni dano vreti:
Peko če padajo v srcé!

Sploh pa — morda ta herojiška žena jokati niti znala ni?!

„No, Ljuben“, vzdramila se je po kratkem molku; „da ne bo mnogo besedij, — potrpi nekoliko trenutkov!“

Vstala je in odšla v spalnico. Vrnivša se, je držala v roki bel papir, katerega mi je nemo podala in sedla na prejšnji prostor.

Bil je to odpečaten zavitek, ki je nosil spredaj s krepkimi potezami napisani naslov:

Gospici Jeleni Saranosovi

„

*Madseri,
(Postaja Aidos)
Vshodna Romelija.*

Znotraj je tičal list naslednje kratke vsebine:

Cenjena gospica!

Mladiška navdušenost in nepremišljeno nagnenje do Vas se je umaknilo trezni razsodnosti in pametnim preudarkom, kakor jih zahtevajo okoliščine in razmere, v katerih se nahajam sedaj. — Našel sem tu ujca, brata matere; prej izgnanega me čakajo sedaj v domovini velika posestva, katera mi je zapustil materin oče, stari knez, ki je ob smrtni uri popravil na vnuku, kar je zakrivil nad hčerjo. Odplujem v kratkem proti Rusiji, da se ondi izkažem in posedem dedščino. Ker pa namerjam pri tem stopiti v zakon s hčerjo ujca, s katero sem se seznanil, tedaj Vas prosim prav vljudno, da smatrate vse, kar se je dogajalo med nama, neresno, moje besedičenje kot izlive malo preidealne narave, da sploh pozabite celo zadevo. — S tem oproščam Vas in samega sebe vsakih medsebojnih dolžnostij!

Z odličnim spoštovanjem

Marko B. S. v.

V Carigradu dne 1. kimovca 189.*

„Si čital?“ vpraševala je, ko sem dolgo strmél v vrste. „Plemenit značaj, ne-li?“ déla je z ironičnim nasmehom.

„Podlo, skrajno podlo!“ privilo se mi je iz grla.

„Zasluži, da se ga utopi liki garjevega psa! Taka brezznačajnost!“

No, bil sem v resnici jezen! Da sem imel v onem trenutku tega človeka pred seboj, ne vem, kako bi se bila pogledala! — Če je bil ta Marko prav isti človek kakor (?) oni tolovaj v dušvinskih gozdih, tedaj mi je bilo tako ravnanje umevno, a nasprotno — skoro neverjetno! Iz ust Jelene, ki ga je gotovo risala nepristransko, — tak vzoren in kreposten mladenič, iz svojega pisanja pa tak „mož“: to se ni vjemalo! Ali se more kdo tako predrugačiti? Jednako sem se tudi izrazil proti gospej, ki mi je pa odvrnila:

„Nič čudnega! Taki so dandanes moški: ženska jim ni več bitje, vzvišeno v svojem obstanku in poklicu, nego ženska jim je le igrača, živ avtomat, katerega izkoriščajo v svoje ‚blage‘ namene, dokler se ga ne naveličajo; — potem proč ž njim in drugega blaga sem! Zavrgli so pravost, iztrebili čut za lepo, zapravili vzornost, — in sedaj se vedejo in ravnaajo tako, da smejo biti prav ponosni na ime svoje ‚človek‘! — I Marko je bil prej nepokvarjen, a velikomestno vrvenje mu je okužilo dušo; in da tem bolje spoznaš njegovo veliko izpremembo v tej kratki dôbi, pokažem ti pozneje prvo pismo, katero mi je poslal takoj ob prihodu v turško prestolico; a sedaj naj nadaljujem, da že končam jedenkrat!“

Bila je sedaj nenavadno ravnodušna in pripovedovala je povse brez strasti:

„Prva dva dneva nisem ničesar mislila, ničesar govorila, ničesar zaužila; nepremično sem ležala v svoji sobici na postelji in zrla v strop, mrtva, brezčutna . . . potem sem začela tarnati in tugovati, — polaščal se me je obup in hotela sem končati si sama brezradostno žitje . . . slednjič je zmagal moj ponos! Kaj? Jaz naj tu ginem pod bremenom nesrečne žalosti in preplakujem cvetoča leta radi njega, ki je duševno daleč za menoj in se sedaj posmehuje moji nespameti? Ne! Vidi naj, da ga prebolim lahko, da nisem samo zanj na svetu! Če se je tudi zveza razdrla, naj se je: saj se je po njem in ne po meni! Meni le ostane čast, da sem značajnejša od njega! — tako mi je donelo in odmevalo v srcu in slušala sem ta glas! Ko je čez mesec dnij Hristo v drugič stopil pred-me, tedaj sem privolila: njemu v srečo, bratu in sestri v veselje, sebi v zadoščenje! Na domu mojega svaka naju je blagoslovil duhovnik, in potem sva se takoj prese-

lila v Trojan. Živela sva in živiva mirno in zložno, — naju zakon pa družī z ožjo vezjo sinek, katerega sem povila čez leto dnij... A kljubu temu, da me soprog obožava, da mi ne manjka ničesar, da imam zdravo in ljubeznivo dete, kljubu temu nisem in ne bom nikdar srečna! In kako tudi?! Na strani moža, katerega nisem nikoli ljubila, katerega sem vzela zgolj — prisiljeno iz ponosa? Da, Ljuben, takrat ko sem storila ta korak, takrat sem preveč zaupala svojim močem! Povej mi, ali me obsojaš, ker ne ljubim Hrista, kakor bi ga morala soproga?"

„Nikakor! Vem, da si prizadevaš, a da ne moreš.“

„Da, trudila sem se že in se trudim na vse načine, da bi se ogrela zanj, a ne gre: zamán moji poskusi! Tu je neka skrivna sila, ki seza vmes! Kako naj jo imenujem?... A, sorodnost dveh src! Kako naj prehaja moje srce v Hristovo in obratno, ako že v početku svojega obstanka nista drugo drugemu namenjeni, ako iščeta drugega spoja? Srce moje je ustvarjeno za Marka in njegovo za-me! Sniti se morata! — vendar, kaj me navdaja gnev do njega? Vse štiri leta svojega zakona ne hrepenim drugega, kakor da se osvetim nad njim... Še to mi povej: ali je zaslužil smrt?"

„Hm — da. Človeštvo bi temu sicer oporekalo, a po mojem prepričanju ni njegova pregreha nič manjša, kakor če bi te bil zastrupil, gledé na tvojo narav seveda!“

„Vidiš, in le to željo imam: da je povse v moji oblasti, da me prosi usmiljenja, milosti, — in da ga zapodim od sebe, potegnivši mu preje bič preko usten, ki so tolikrat šepetale klete prisege! Po dnevu in po noči — vedno mislim nanj: sovraštvo, srd, žalost nad njegovo nezvestobo, — vse to mi vre v prsih; in ta val se ne vleže, dok mi ne prestane bítī srce... A kako se zopet strinjajo ta čustva s pomenom o sorodnosti src? Jedno ali drugo potem ni pravo..."

„Poslednje trditi je napačno“, segel sem ji v besedo. „Potemtakem i Hristovo srce ni sorodno tvojemu, a kakor sama praviš, ti je zelo udano... Ne misli, da nas vodi slepa usoda! Kakor čuti Hristo za-te, tako bi morala ti čutiti zanj. — ko bi istinito kljuval v tebi samo gnev do Marka —“

„Kaj pa drugo?"

„Ljubezen!"

„Nikdar!"

„Oj pač. Prvič si že sama jednako izjavila, drugič sem pa uverjen o tem: ti si Marka ljubila tako močno in tako globoko, da ta ljubezen nikdar ne more izginiti iz tvoje duše; da ga črtiš, to ti rad pripoznavam, a črtiš ga

iz ljubezni. Sovraštvo bi bilo že davno prešlo, ko bi te ne bilo. Nisi taka, da bi ne odpustila; zlasti pa, ko je sovraštvo le redko kdaj trajno. Recimo, da se osvetiš nad njim; ali ga potem takoj pozabiš? — Ne, istih čustev se ne iznebiš. Poznam slučaje, ko je ženska menila, da sovraži dotičnega možkega, ki jo je na primer razžalil, a običajno se je iz njenega črta izcimila pozneje ljubezen; tako se je pri tebi iz ljubezni porajal gnev, a iz gneva se zopet preliva ljubezen: ker drugo rodi drugo! To je neka čudesa, nerazmotljiva lastnost, kakor kraljuje le v srcih hudo kipečih strastij, v srcih, kakoršno je tudi tvoje.“

Neverjetno je majala glavo, a ovreči mojih besedij ni mogla: zadel sem ob pravo struno! Molčala je, dočim sem jaz zopet pričel:

„Ker si pa pod uplivi takih čustev skrajno nesrečna in pomilovanja vredna, ker ti greni to dneve življenja in ti počasi, a neizprosno izjeda srce, preteč ti s prezgodno smrtjo, — zato treba, da preneha to trpljenje kmalu, in ti zasije sreča mirne zadovoljnosti, da potihne vihar v tvoji duši —.“

„Mene nihče ne ozdravi! — Le smrt bo moja spasiljica!“

„Nikar tako! Pomni, da imaš nepreskrbljeno dete, ki bo stegalo ročice po tebi, zaman kličeč mater! Moraš skrbeti, da se vsaj njemu ohraniš: a v tem položaju ti to ni mogoče, ker se tvoj značaj sam ob sebi nikdar ne predrugači, rana sama nikdar ne zaceli. Tu morajo delovati druge okolnosti. — Postavim, da zveš nena doma pretresljivo novico, ki zadene tebe ali osebe, katere so v tesni zvezi s tvojo minulostjo, kako jo sprejmeš?"

Cenjeni čitatelj umé, da sem skrival nekaj v svoji „založbi“; tudi ona je jednako slutila, zakaj hipno me je pogledala in odgovorila:

„Ljuben! Hvala ti, da si tako rahločuten z menoj! Pripravil bi me rad po ovinkih na nenavadno vest, — a prosim te, govori naravnost! Ne misli, da se tako naglo onesvestim kot druge moje sovrstnice! — Kaj veš o Marku?"

Presneto sva bila hitro „vkup“! — No, še bolj prav, mi saj ni bilo treba iskati praznih izrazov in mašiti nepotrebnih stavkov. Dejal sem torej odkrito:

„Da je tolovaj!“

Tableau! Bilo je vendar preveč: omahnila bi bila z blazine, da je nisem ujel z obema rokama. Jedva da je soplala, a bila je pri zavesti. Zopet sem ji nalil kupico žarnega vina, a srebnila je samo nekaj kapljic; potem se je dvignila, stala nekaj hipov nepremično in, naslonivša se mi na ramo, ponavljala molko:

„Tolovaj..."

Polna luna je posijala od vshoda in naju oblila s srebrno lučjo. Mrtvaško-bleda, a divno lepa je bila mlada žena v tem čarobnem soju.

Živci so mi vstrepetali, srce je zaplulo močno, v glavi se mi je zavrtelo, in na oči mi je legla megla, da sem liki skoz zastor zrl predmete okrog sebe, ko se me je oklenila okrog vratú in mi pritisnila vroč poljub na ustni.

Kaj je bilo to? Sem se morda nahajal pri kaki zapeljivki? Ne, tu ni bilo preišljenega naklepa, tu ni bila strast — to je bil obupni nezavedni vzdih ugašujočega življenja, zadnji pozdrav in jadipolno slovo žrtve, po kateri je že smrt stegala ledeno roko — —.

In zopet sva si sedela nasproti in se razgovarjala . . . Žar svetilke je padel na njeno obličje, ki je kazalo sedaj lahno rudečico. Baš sem ji natanko pripovedoval, kar sem čul o tolovaju Marku iz ust župana sela Dušve in pozneje od pastirja, s katerim sva jezdila nekoliko časa vkup, jaz proti Trojanu, on v trojanski monastir, in ki je videl onega razbojnika z lastnimi očmi in celo govoril ž njim.

„In kakšnega ti ga je opisal?“ pozvedovala je med drugim.

„Mladeniča pet do šestindvajsetih let, srednje in vitke postave in jako lepega obraza s skoro nevidno brazgotino nad levim očesom —“.

„In rujavih las in plavih brk?“ dostavila je.

„Da.“

„Brezdvomno moj nekdanji ljubimec!“ je vzkliknila z malo tresočim se glasom. „In kje mu je bivališče, da ga ne morejo zasačiti?“

„Pastir se je izrazil, da ima zavetišče kje pri gorskih kmetih, ki ga radi podpirajo proti Turkom, in od koder napada sela.“

„A njegov vranec ga mora izdati?“

„Jezdi baje različne konje.“

„Pa kaj prav za prav učinja?“

„Hm — ljudje sami ne vedó kaj! Ta trdi to, drugi ono: trdnih podatkov nimajo mnogo. — In so-li vsi zločini pripisovati njemu? — Nekemu turškemu bogatašu, ki biva zunaj sela v lepi vili, največ prizadene, da si ta ne upa noči mirno prespati; streže mu bojda po življenju in mu je tudi že ubil sina . . . A kakor že rečeno, vse to je govorica: koliko je res na stvari, to je vprašanje. Sicer pa menim, da bi se, ko bi bil ta človek res zelo nevaren, sodnija bolj pobrinila za to: a jednakega ni slišati. Vendar je razburjenost in srditost med prebivalci velika.“

„Kako je imé onemu Turku?“

„Nisem vprašal, a posest njegovo sem videl; stoji pol ure na jugozapadu od Dušve tik širnega gozda, ki se v presledkih razteza do Ružice.“

„Hm . . . ko bi bil to Alan!“ ugibala je sama zase. „ . . . Ne ne! Markovo pismo in to? — Tu je pomota! — In je ta Marko res sin ruske kneginjice?“ obrnila se je zopet k meni.

„Tako sem slišal.“

„Čudno, čudno! — Kaj praviš ti o vsem tem, Ljuben?“

„Da je istinito čudno, prav čudno. Tvoj Marko in ta Marko: skoro nezmislno! — Pa nerazumljivo je snutje usode!“

„Naj bo, kakor hoče: če je ono resnica, tedaj ga pomilujem, sicer pa mi ni nič mari! — Zame je umrl . . .“

„In tvoja osveta?“ ovrigel sem ji, izkušajoč spraviti pogovor v prejšnji tir.

„Oh, osveta! — Te ne izpustim! Toda, ali ga naj sama iščem po svetu? Ako je v knjigi usode začrtano, da se kdaj še srečava, tedaj se bova gotovo!“

„Jako fatalistično . . .“ mrmljal sem med zobmi.

Stenska ura je odbila osem.

„Treba se bo ločiti“, dejala je ona. „Tvoj znanec tu v mestu te bo gotovo želel imeti še nekoliko pri sebi, zlasti, ko hočeš takoj odjezditi proti domu. Ali se ti mudi?“

„Da“, odgovoril sem odločno, spomnivši se na Pedra.

„Torej zdrav! Gledé na Avstrijca in na tvojo osveto — molčim, zakaj prepričana sem, da se snideva v Madseri. Bo-li tako?“

„Danes deset dnij v Madseri ali nikdar več!“ zatrjeval sem ji.

„Jedenkrat se torej še vidiva?“

„Gotovo!“

„Tedaj ne bo najin sestanek tako kratek, kakor je moral biti nocoj.“

„Upam, da ne.“

Vstala sva in se bližala durim.

„Še jedenkrat se vidiva . . .“, ponavljala je ona. „Ostani srečen in zdrav!“

Podala mi je obe roki, kateri sem ji krepko stresel. — Izustil sem še nekaj besedij v slovo, potem sem naglo odšel . . .

Spoznal sem bil, da je nalašč prikrajšala moj obisk: hotela je biti sama! To sem ji čital iz njenih potez, čul iz njenega govorjenja, — sploh videl iz cele njene izpremembe. — Zadnje trenutke je bila vsa drugačna kakor prej: bila je preveč mirna. — Kaj se bo godilo sedaj v njeni duši, ko bo sama, brez opazovalca, kaj? — Ubožica, kako zelo se mi smiliš! — Da, še jedenkrat sva se morala videti, in naj me je stalo — življenje!

* * *

Urno sva jo brisala s konjičkom po nezložni cesti, katero sva bila danes že jedenkrat

premerila v pekoči solnčni vročini; no, sedaj nama je bilo dovolj hladno, ali celo prehladno, zakaj severni veter nama je jel briti v rebra, kar ni bilo baš prijetno; a ne dovolj; upihnil je poleg tega še svetilke, kažoče nama doslej pot, to se pravi, zakril je mesec in zvezde z neprodinimi oblaki. Oba sva bila prav slabe volje . . . jaz, ker sem moral v jednomer skrbeti, da nisva zgrešila pravega tira, moj „dolgojeziki“ pa, ker se je neprenehoma izpodtikaval, zlasti pa, — ker ni mogel v tej temi nikogar očarati s krasom mogočne mesene cunje, vi-seče in mahajoče mu iz hudobnega gobca; da sem imel leščerbo, brez premisleka bi mu jo bil obesil pod vrat. Vendar je šlo iz početka, dokler sva se nahajala na glavnem kolovozu, precej „imenitno“; a ko sva zavila na stezo, držečo proti „domovini“, tedaj je bilo presneto slabo: sedaj po ozkih jarkih, sedaj po visokem klancu, sedaj zopet globoko nizdol; — vse kosti so mi bile prerešetane. Večkrat sem zapazil, da se pomikava po popolnoma nerazhojenih tleh; vila in lomila sva se tedaj med drevjem in grmovjem, kolovratila po kamenju, rogovilila po globoki strugi usehlega potočiča, kateri nama prav za prav ni bil nič napoti, in se drvila čez ravne trate kakor blazna. A vseh teh „modulacij“ nisva počenjala oba, nego samo moj čveteronožni tovariš, ki je bil za take produkcije kakor ustvarjen: — jaz nisem ni videl nič, ni slišal nič, nego čepel „živa stvar“ v sedlu zakrivljenega hrbta in vtisnjenega života, da me ni neusmiljeno vejevje preveč obdelalo; (klobuk mi je bil že dvakrat zletel z glave, a sem ga obakrat srečno ujel; tem krčeviteje sem ga sedaj potiskal na lase). Vse delo in odgovornost sem njemu prepustil, uverjen, da me kot pristni domačin gotovo privêde v varno lukko. A tu sem se debelo motil; starim njegovim možganom ne bi bil smel toliko zaupati. — Predno sem znal, kako in kaj, sva nekje obtičala; vspodbodel sem ga, a tedaj se je postavil na zadnje noge. Razjahal sem torej in tipal okrog sebe: spredaj strm hrib, na desni in levi strm hrib; bila sva v kotu doline. Kaj sedaj? Nazaj? — Za nobeno ceno! Rajši skozi hrib! Počeni! sem in preiskaval tla: vse porastlo s travo in reso. — Pač, sedaj sem začutil golo zemljo; tipaje dalje sem prilezel v precej široko zarezo, vodečo preko hriba. Treba torej tu navzgor! A katera plat sveta je to? Nobene užigalice, da bi se mogel orientirati po magnetni igli, katero sem nosil pri sebi! Tu mi je prišla dobra misel v glavo: vzem sem iz žepa samokres (revolver) in kompas. Udarec petelina, — blisek — gledal sem proti jugu. Dobro; sedaj na vrh in potem naravnost na severovshod. Prijel sem konja za uzdo in ple-

zala sva po zarezi; — grozno! kakor v največjem dimniku Julesove tovarne. — A bolje, da molčim! Dospevša na vrh, sva stala zopet v gozdu; poiskal sem severo-vshod, in rinila sva dalje; ali tudi prav, kaj sem to vedel? — Tako sva se potikala in zaletavala ob debla že kake četrte ure, ko nenadoma zažarijo robovi dreves v rdečkastem siju; še deset, petnajst korakov, in zrl sem na mal ogenj, ki je plapolal pod mogočno bukvo; v bližini ni bilo živega bitja. Kdo ga je bil zanetil in sedel pri njem, ko je mah poležen? Lovec, drvar, — ropar?

Nisem premišljal — saj pri meni ne bi bil našel nihče nič, — in se zleknil kraj ognja, — upehan in utrujen do smrti; žrebec je jel trgati raz grmovje listje. Igla mi je naznanjala sedaj, da sem se bil zopet oddaljil od sela: do tje je bilo najmanj jedno uro; — zašla sva bila dobro. Le malo počitka, potem pa takoj naprej! Naslonil sem se ob drevo in strmел v pojemajoči plamen. Različne misli so se me polastile . . .

„Dobro došel, prijatelj!“

Skočil sem na noge. Iz črne sence se je izvila moška postava, zavita v temen plašč, in vrgla kup suhega robidovja na žerjavico; visoko je vzrastel plamen.

„Od kod in kam?“ zvenelo je ponosno, a prijazno vprašanje.

„Iz Trojana v Dušvo.“

„In si se izgubil v gozdu?“

„Da.“

„Nič ne dé; boš že našel domov. — Tam-le!“ Pri tem je zamahnil z roko v meni že znani smeri.

„A le počij malo! Tu ob ognju je prijetno in družina ti bom jaz.“

Kakor da ne pričakuje nobenega ugovora, prislonil je dvocevno puško k deblu in sloko legel v mah, prepustivši boljši prostor ob ognju meni.

Kdo je ta človek? Kaj dela tu v tihi noči? — Skrivna moč me je vlekla k njemu, in sedel sem mu nasproti.

Motrečemu njegovo osebo s srpimi pogledi mi je zdajci zastala kri . . . Bog! to, — to je bil — tolovaj Marko! Da, tacega sta mi bila popisala oni pastir in Jelena! Gosti, rujavi lasje, visoko čelo z neznatno brazgotino nad levo obrvijo, plavi brki, vitki stas, — prav on! Kak slučaj, da sem na takem kraju nalletel nanj, o katerem sem danes že toliko novega čul in radi katerega sem skoro izgubil življenje!

Neprijetni čut, kateri se me je prve hipe polaščal v njegovi bližini, je polagoma izginil, in na njegovo mesto je stopila neprisiljenost

in tisti gorki občutek, ki nas navdaja pri občevanju z dragimi znanci, morda zato, ker je napravila njegova zunanja prikazen jako ugoden utisek. Ko je tako ležal pred menoj, glavo podprto z levim komolcem in sanjavo zroč v tlečo in prasketajočo suhljad pred seboj, v resnih potezah mirni odsev blage duše, — tedaj je bil prej vsemu drugemu nego tolovaju podoben, in nisem mogel obrniti očíj od njega, neprenehoma sem ga moral gledati . . . Košate in nad nosom vkup zrastle obrvi so označale mladeniča trde in neupogljive volje, moža silovitega duha in samostojne zavesti; močno izčrtani spodnji del obraza pa je izražal strastno narav. Širokokrajni klobuk je senčil dvoje sivih in bistrih očíj, dolgi in široki plašč je obdajal krepke in gibčne ude.

Po dolgem, dolgem molku je povzdignil malo trepalnice, premeril me površno in dejal: „Smem-li vedeti ime tvoje in stan?“

Imenoval sem mu oboje.

„Al“ čudil se je zategnjeno. „Avstrijec, tujec in v bolgarski noši?“

„Samo danes in sicer iz potrebe.“

„Aha! Gotovo pri kaki zvižaji važno!“ smejal se je poltiho.

„Približno tako.“

„Se mi je takoj zdelo; sicer pa to nima nič na sebi. — Da poznaš mene: jaz sem —“

„Marko, sin ruske kneginjice“, prestrigel sem ga naglo, sedaj smeje se sam.

Sklonil se je po koncu.

„Kaj? — Ti me poznaš?“

„Ker sem veljal dopoldne pri Dušvanih za — kesedžijo Marka!“ dejal sem vesel in potem na kratko pripovedoval svojo dogodbico s tolstim županom in njegovimi podložniki.

„Izvrstno, izvrstno! vzkliknil je dobrovoljno, ko sem končal. „Pričakovati moram, da se mi vljudno zahvališ za nevarnost, v katero si zabredel radi mene!“

„Sam sem kriv, ker sem ti baje preveč podoben.“

„Podoben?“ in pogledal me je natančneje.

„Hm klobuka najina so jednaka, lasje in . . . oči iste boje, in obraza sta tudi nekoliko slična . . . No, na vse zadnje dobrim vaščanom niti zameriti ni, da so te zamenjali z menoj. Toda njih besnost in ljutost je neopravičena! Torej v tako dobrem glasu sem pri njih? — Ne baš laskavo! In vse to po krivici!“

Mračen oblak mu je splaval na zgubano čelo.

„Povej mi odkrito: ali sem tak kakor zločinec?“

„Že iz lastne nečimernosti moram reči: ne! ker zadeva moja izjava tudi mene!“ šalil sem se jaz in potem resno pristavil: „Da si

pa v resnici hudodelec, to se mi zdi nemožno!“

Opiral sem se tu na povest njegove nekdane zaročenke. Blisek hvaležnosti me je zadel iz njegovih zenic in prijateljsko mi je stresel desnico.

„Ti si plemenit, ker ne obsojaš bližnjika iz ust nerazsodne množice!“ dejal je iskreno. „In glej, dosedaj mi ni bilo znano, na kako slabem glasu sem. Stari Nikola, moj prijatelj, pri katerem gostujem, tudi nič ne vé o tem, z drugimi pa ne občujem. Torej ubijalec, oskrunjevalec, nečistnik! — Ko bi Jelena to čula, kaj bi počela! Prokleti svet!“ . . . Strašno je zaškripal z zobmi. „In ni jedna teh točk ni osnovana! Slučajno se klatijo lopovi po ti okolici in kar učinijo oni, — pripisuje se meni! Neizrečeno sem vesel in zadovoljen, da je nocoj zadnja noč, ko bivam na tem nesrečnem kraju. Kaj zapustim? — Prej izrečena častna imena; in to nedolžen! Kaj sem zakrivil? — Svojo osveto zvršil, poltnega pohotneža, katerega sem zasačil tu v gojzdu, oskrunjajočega in morečega nesrečno žrtev, na mestu ustrelil in zato prejel plačilo, da se name zvalja čin onega brezvestneža, — sina nečloveškega Alana! — Oh! In te krivde se ne morem opravičiti, svoje časti ne rešiti, črnega madeža ne izbrisati! — Mogočno nebo, sem-li zaslužil to!?“ Pokril si je obraz z rokama, in debela solza se mu je utrnila med prsti.

Prigovarjal sem mu, dokazujoč, da mu je pač največje zadostilo lastna mirna in čista vest, svetu pa da se lahko ogne, na kar je odvrnil potolažen:

„To je vsaj jedna uteha; — a hudo je, če mora človek trpeti za lepe, vzvišene namene! — Da, ostaviti hočem to deželo in se nastaniti daleč proč . . . v rojstvenem kraju svoje neveste!“

Po malem presledku je nadaljeval, prijemši me za roko in zroč mi v oči:

„Prijatelj, da govorim brez ceremonij: ker naju je redek slučaj nocoj privedel skupaj, in ker sva si telesno nekoliko podobna, — mogoče, da se strinjata i najini duši, — tedaj si takorekoč ne popolnoma tuja, zato se nikar še takoj ne ločiva, ko se nama nudi ugodna prilika, da se natančneje seznaniva; — težko, da se potem še vidiiva kdaj! Mene že dalje časa srce burno priganja, da se oprostim žalnih in radostnih čustev, ki poljejo v njem že leta, da jih odkrijem komu, kateri jih razume, kateri se ne bo posmehoval njegovi rahlosti, še manj pa njegovi — vzornosti! In k temu se mi ti zdiš pravi! Reci torej, ali hočeš ostati?“

Brez obotavljanja sem mu izpolnil željo. Saj sem dobro znal, da bo njegova povest

velezanimiva, zlasti ker se je morala dotikati Jelene: in pred vsem sem vendar stremil za tem, da dobim jasnost o dogodljajih, ki so uplivali na njeno življenje!

„Pred vsem“, začel je novi znanec, „kako to, da si naletel na-me tukaj v samotnem gozdu, skrivajočega se pred človeškimi oblastmi, ko sem vendar — sin ruske kneginjice? — Moja mati se je dala v mladosti premotiti od nebrzdanih nagibov in vsled tega je postala brezmejno nesrečna: poročila se je tajno, ne da bi bil njen oče kaj znal o tem, z lepim Čerkesom. Ko sem se jaz rodil, tedaj je zadela moje stariše strašna kazen: očeta je dal stari knez umoriti, mene je otela prijateljica materina, in lastno hčer je izročil morilcu, brezvestnemu Turku, kateri jo je štiriindvajset dolgih let trpinčil v svojem haremu. Kaj je ondi v tem času prestala in pretrpela, to mi je obširno in srce trgajoče povedala v pismu, katero mi je poslala pred smrtno uro po zvestem čuvaju. — Rotila in prosila me je pri živem Bogu, pri vsem, kar mi je drago in sveto, da naj jo osvetim nad krutim Turkom. — In jaz sem slušal njen zadnji glas, njen poslednji ukaz: nocoj je padel Turek v pravičnem boju pod mojim nožem. Skrivaj sem ga zajel in mu potisnil nož v roko, da se je boril za svoje ničvredno življenje . . . Jutri pri dnevnem svitu ga morajo najti . . . Dolga štiri leta sem ga zalezoval, a še-le pred jedno uro mi je izdihnil pred nogami črno dušo . . . toliko časa so ga ščitili vrage pred mojo osveto! Iz Carigrada v Egipet, iz Egipta v Tunis, od tam nazaj v Carigrad, Uesküb in naposled v Dušvo: tako sem lazil za njim — štiri dolga leta! Kolikokrat sem ga imel pred seboj, a moral sem se brzdati, da si sam nisem zaigral življenja! Sedaj, sedaj pa je zvršeno, in zarana odhitim v naročje neveste. Prijatelj, umeš, kaj se pravi to, nazaj k nevesti, katere nisem videl štiri dolga, dolga leta . . .?“

„Čuj!“ je bil moj plašni pritajeni vzklik. Zdelo se mi je, kakor da je nekdo jezdil po gozdu, dobro sem razločeval žvenket podkev . . . Nisi ničesar čul?“

„Ničesar; a le umiri se! Moj konj, ki se pase nekaj korakov od tu na tratici, je morda kaj poskočil . . . zopet je vse tiho.“

„Da, bilo je zopet vse tiho, le veter je šumel, glasno bučal med drevjem. Obrnil sem svojo pozornost na njegovo povest.“

„Da, prijatelj,“ nadaljeval je navdušeno, „nazaj k deklici, katera je najlepša, najblažja, najkrasnejša, sploh jedina na širni zemlji, k deklici, h kateri so mi vsa štiri leta neprenehoma uhajale misli, katera mi je bila noč in dan na mari. Pred štirimi leti bi se imel zdru-

žiti ž njo, a tu je prišlo povelje materino: moral sem prej izpolniti svojo dolžnost! Zaprisegla mi je tedaj, da me počaka, da ne dá roke drugemu, tudi če se nikdar več ne vrnem. . . . In da se je zvesto držala te prisege, o tem sem uverjen tako gotovo, kakor gotovo se razpenja nad nama oblačno nebó, in če bi tudi ne bila prisegla, ona bi vstrajala v ljubezni do mene tudi za celo kraljestvo! Toliko jo poznam; zato je pa moja ljubezen do nje neminljiva . . .“

„Stoj!“ šepnil sem in ga zgrabil za ramo. „Kaj je to?“

Na uho so mi bili udarili glasovi, kakor če kdo varno stopa po gozdnatih tleh. Molklo so odmevala tla, in suhljad je hreščala. — A sedaj je zopet vladala tišina na okolo, le veter je tulil svojo enakomerno pesem . . .

„Kaj ti je?“ vpraševal me je Marko. „Saj je vse tiho!“

„Čul sem stopinje plazečega se . . .“

„Beži, beži! Nihče ne prihaja. — In če tudi, ne bojiva se ga. — Naj govorim dalje!“

Saj bal se jaz nisem, a neka slutnja se me je hotela siloma polastiti; otrese sem se je.

„Ta deklica je preprosta, ubožna, jaz bogat: toda vse dam za njeno ljubezen! In misli si mojo radost in rajsko srečo, ki me preveva, če pomislim, da bo ona moja, vsa moja, da mi nihče ne bo mogel kratiti pravice do nje . . .! Blaženega veselja bi pritiskal vesoljni svet na to presrečno srcé! Oh, in štiri dolga leta je nisem ni jedenkrat videl . . . kako sem vstrpel, tega sedaj ne razumem. Takrat je izpolnila sedemnajsto leto, sedaj je deva jedenindvajsetih let: koliko dražestneja mora biti njena prikazen! — Oh, in njo naj vidim tekom jednega tedna! — Jaz sem najsrečnejši človek na svetu! — Nebó, ti me ljubiš, ti me ljubiš premočno . . . Jelena, k tebi, k tebi!“

V svoji navdušenosti je vstal in se vzravnal pred menoj: res krasen mladenič! Način, kako je izražal svoja čustva, izrazi, katere je vporabljal pri opisovanju vzorne slike, so mi tako imponovali, da sem pozabil na vse okrog sebe in le njega gledal in poslušal . . . Da, taka, taka naj je ljubezen! Ne središče poželjivih mislij in strastnih dejanj, nego vir vsega lepega, vzornega, čistega! — Ko bi bila Markova ljubezen vsakdanja, ali bi se bil tedaj premagoval štiri leta, da ne bi hitel k njej . . .? In vendar je bil tako vroče, da, tako strastno zaljubljen, da so mu kar živci trepetali! Kaj ga je tu krepilo, kaj bodrilo? — —

Pretresljivo in koprneče je zaklical: „Jelena, k tebi, k tebi!“ Ni še utihnil poslednji odmev, ko je zašumelo v grmovju za mojim hrbtom, so zavihrala ženska krila, mimo mene

švignila visoka ženska prikazen in se vrgla onemu na prsi, ihté: „Marko, moj Marko!“

Prestrašen sem se vspel kvišku in stal za — Jeleno, lepo Hristovo soprogo! Moja slutnja, da se bo nocoj še nekaj nenavadnega godilo, se je uresničila.

Kakor priklenjen sem bil na mestu in le strmél in le strmél . . .

Kako je prišla sém in zakaj? Kdaj se je rodil v njeni duši naklep, poiskati Marka? — Pač že takrat, ko sem bil še jaz pri njej: od tod njena nagla malobesednost in zamišljenost; ko je čula od mene o Marku, tedaj je sklep v njej že dozorel! — Kmalu ali takoj za mano se je morala odpraviti od doma. — In dospela je semkaj. — Ali so se nocoj res dogajala čudesa?!

Marko je bil liki okamenel: ni se mogel ganiti in gledal je stekleno, mrtvo . . .

Res preveliko iznenajenje: njo, katero si je mislil daleč v Madseri, nenadoma zreti in čutiti — prav njo, njo, — tu je trebalo nadčloveških močij, da bi se ne izpremenil.

S silnim naporom je slednjič hripavo spravil iz stisnjenega grla:

„Jelena, ti ali tvoj duh?“

„Jaz,“ bil je tresočí odgovor.

„In tukaj . . . sedaj-le . . . kako?“

„Prijezdila sem; moj konj je pri tvojem.“

„Kdo ti je povedal . . .?“

„Čudne sile so me privêle semkaj; jahala sem vedno naravnost, — in sedaj sem tukaj.“

„Odkod?“

„Iz Trojana.“

„Kaj? Ali si tam?“

„Da.“

„Ne v Madséri?“

„Ne.“

Sedaj se je menda šele zavedel, kaj se godi ž njim, zakaj stresel se je kakor pod ledenim mrazom, stopil korak nazaj, jecljaje:

„Kaj počneš v Trojanu?“

„Soproga sem nekega trgovca.“

Grozovite besede! — Udaril se je ob čelo, divje zarjul in se vznak zvrnil po tleh.

Skočil sem k njemu in ga tresel, da bi ga vzdramil. Srpo je gledala Jelena; raz ramo ji je zdrčal plašč in pokazala se je svetla, valovita obleka, katero je nosila popoldan. . . , a ni se pobrigala za nesvestnega. — Ni trajalo dolgo in odprl je oči, in kakor od električne iskre zadet, tako naglo je vstal zopet po koncu.

„Ha, govôri, je-li to istina?“ zakričal je divje plamtečih očij.

„Da . . .“ odvrnila je ona odločno.

„In tvoja prisega in moja grožnja?“ Stopil je k nji, položil ji roki na rameni in jo potisnil, da je zdrsnila na kolena.

Jaz sem stal nem na strani . . .

„Tvoja odpoved, Marko!“

„Odpoved? — Lažnica!“

Sedaj je pri njej vskipel srd. Dvignila se je, iz prsij pa ji je vrelo: „Nesramnež! Hočeš morda utajiti, da mi nisi pisal pisma, v katerem razdiraš najino razmerje, zapuščaš mene? — Slišala sem prej tvoje hrepeneče vzklike, in ti so me za hipec premotili, da sem se ti zgrudila na prsi, umevajoča z „Jeleno“ samo sebe! — Moja ljubezen do tebe je bila neizmerna, — a ti si jo zavrgel! Sramota, tisočera sramota!“

„Grom in strela! Kaj praviš? — Si-li zblaznela? Čula si moje besede in govoriš tako? Ti iščeš izgovora, da opravičiš svoje — — Peklenško! A, ti si soproga družega! Li pomniš še, kaj sem ti zagrozil takrat, da storim s teboj, če daš drugemu roko? Li pomniš še? — Kaj? Molčiš?“ —

Videl sem, kako je segla z roko pod plašč.

„Mogočni Bog, žena drugega! — Ha, noben izgovor nič, vsaka beseda zamán! Žena drugega! — — Umri!“

V desnici mu je zalesketalo bodalce. — Vrgel sem se nanj. — Prepozno! Že ji je tičalo ostro jeklo do držaja v prsih. Kratko, a bolešno je zaječala, zamahnila z rokama okrog sebe — — in se zavalila v mehki mah. Bila je mrtva. — — —

„Nesrečnež, kaj si storil!“ — klečal sem pri nji, držeč čim dalje mrzlejšo roko v svoji in podpirajoč ji glavo. — Zamán! Nobenega gibljava več. Glasno sem zaplakal . . .

Naslonjen je bil ob bukev in mižal . . .

Pobral sem list, katerega je bila izvlekla iz žepa pri plašču v zadnjem hipu, ko je že padla njegova desnica . . .

„Čitaj!“

Odprl je oči in kakor v sanjah čital in čital. Zenice so se mu izbulile, in težko je hropel . . .

„Kdo? kdo je pisal to?“ vprašal je miren.

„Ali ni tvoja pisava?“

„Da. — A ne jaz, ne jaz!“ Skrčil je pesti in pretil proti nebu: „Osoda, jaz te proklinjam, proklinjam iz dna duše!“ Rohnel je kakor razjarjen lev . . .

Obrnil se je k meni:

„To pismo je napravil nekdo drugi, — ponaredil mojo pisavo. — Gorjé mu, stokrat gorjé! Poznam ga, in ne uide mi!“ Grozna bol ga je dušila.

„Jelena, odpusti mi!“ Sklonil se je k mrtvemu truplu:

„Jaz te osvetim, strašno osvetim!“ In poljubljal je blede ustna. Komaj vem, kaj je vse klical, a vem, da je naposled oprtal puško, zapel plašč in močno zažvižgal v gozd: takoj je

pridirjal isker črnc in za njim bela kobila — Jelenina.

Zapičil je tej majhen nožek v zadnjo nogo; ranjena žival je glasno zarazgetala in po bliskovo izginila med drevjem.

Sam je zajahal svojega žrebca, truplo umorjene položivši pred-se preko sedla. Mahajoč mi z roko v slovo, je mrmrljal: „Sedaj osveta — potem smrt!“

* * *

Kako sem prišel tisto noč v selo?

Z najboljšo voljo ne morem povedati, kako? Bil sem bolan, jako bolan . . . Pedro mi je pravil pozneje, da sem potrkal proti jutru na vrata in da je on sam prišel odpirat: a ob mojem pogledu se je tako prestrašil, da se je ves tresel. — Bil sem bojda živa podoba smrti . . .¹⁾ (Dalje.)

¹⁾ Na str. 568, a, vrsta 16. od spodaj čitaj „Sam“, namestu „Tam“.

Vzori in boji.

(Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.)

(Dalje.)

71. Göthejeve ljubice — in boj zaradi njih.

. . . vinotoka . . .

Ljubi oče! Ne, nisem Vas pozabil, kakor menda mislite: da Vam tako redko pišem, je vzrok ta, ker Vam ne maram pisariti praznih čenč. Časa je itak premalo. Ta teden pa se je nekaj dogodilo, kar se mi zdi vredno, da Vam sporočim. O priliki, prosim Vas, mi odpišite, kaj vi mislite o tem.

V sredo je bilo med deseto in najstojšo uro, ko se je bil v naši šoli boj, ki so se ga udeležili skoro vsi sošolci. Navadno gredo namreč nekateri v tem času doli k vratarju po žemlje, „kifelce“ in druge podzobne stvari; v sredo ni šel, kar jaz vem, nobeden. Vsi so ostali v sobi. Vsi, Slovenci in Nemci, smo bili do skrajne meje razburjeni — a vendar je bilo v naši sobi jako tiho. In kaj smo imeli prav za prav?

Drugo uro tistega dopoldneva, od devetih do desetih (to se pravi: pet minut manj, ker Franzl toliko prej zvonil!) smo imeli nemščino. Profesor je isti kakor lani. Razložil nam je do tedaj, kolikor še nismo bili lani obdelali, življenje Göthejevo in Schillerjevo do konca. Zadnjič pa je začel izpraševati. Kdo je bil najprej vprašan, ne vem več; no, drugi je bil na vrsti naš Domen. Izprva je šlo dobro; nekako v sredi pa mu gospod profesor zastavi vprašanje:

„Naštejte mi vse ljubice Göthejeve!“

Ne zamerite, da Vam to pišem, toda za umevanje poznejšega prepira je potrebno.

Domen je zardel. Ubogi Domen! No, molčal vendar ni, ampak je začel naštevati: Friederike Oeser, Käthchen Schönkopf, Fräulein von Klettenberg, Friederike Brion, Anna Gerock, Sibylle Münch, Charlotte von Stein, Christiane Vulpius . . .“ Tu se mu je ustavilo; nobene več ni vedel.

„Dalje, dalje! To bi morali vendar vedeti. Še par jako slovečih je imenovati!“

Molk.

V tem nekdo zašepeta polglasno:

„Najbrže še Göthe sam ni vedel, koliko jih je imel.“

Šepetati je gotovo nedostojno. Zato je bilo čisto umevno, da so se izza katedra začule gromovite besede: „Ruhig! — sonst trage ich Sie ein!“

Šepetalec je umolknil. A čutilo se je, da je jako soparno v šoli. Vsi smo vedeli, da po uri bo nekaj.

Nekam počasi so potekale minute. Ta in oni je potegnil uro iz žepa, če ni morda Franzl pozabil zvoniti? No, slednjič vendar-le zapoje zvon „sile“. Po hodiščih zašumi. Tudi naš gospod profesor odide.

Tu se vzdigne naš Sámó, udari z dlanjo ob klop ter zavpije:

„Fantje! ali nismo šleve, da se damo s takimi budalostmi pitati? Koliko ljubice je imel Göthe: kaj to nam mari?“ Potem pa se je obrnil proti Domnu: „Domen, sram te bodi! Kaj nisi mogel molčati?“

Nemci so se zbirali okrog svojega prvaka, lepega Waldnerja. Videlo se jim je, kako jih tare jeza. Waldnerjev obrazek se je mrdil.

Jeza jim je prikipela do vrhunca, ko je naš Matija Žanjec šaljivo, pa resnično dostavil:

„Da sem bil jaz vprašan, odgovoril bi bil: Gospod profesor! Göthe se je ravnal po nemškem pregovoru: Andere Städtchen — andere Mädchen.“

Slovenci smo klicali: „Dobro, Matija, dobro!“ — Nemci pa so pihali.

Prvi se je oglašil Rögel: „Tako se o Götheju ne bo govorilo! Vaša usta so preumazana, da bi izgovarjala to sveto ime.“

„Sehr richtig!“ pritrjevali so ostali Nemci.

Bitka se je pričela. Streljalo se je z obeh strani. Prvi top je sprožil ognjeviti Pések.

„Pravite“, pričel je, „da je Göthe presvet za nas umazance. No, v vaši Walhalli mogoče je svetnik, a v krščanskih nebesih — dvomim! Sicer pa, tovariši, je stvar po mojih mislih ta: Povejte mi, ali smo kristijanje ali — poganje! Če smo poganje, da, potem je Göthe prvi poganski svetnik; zakaj po mišljenju in življenju — poudarjam: in življenju! — je bil pogan. Če smo pa, tovariši, kristijanje, in to smo —“

Tu je napravil lepi Waldner opazko, ki nas je jako iznenadila; zaklical je namreč vmes:

„Bah, ich bin confessionslos!“

Pri tej priči mu jo je Napoleon zasolil:

„Sinnlos!“

Pések pa je mirno nadaljeval:

„Če smo kristijanje, in to smo, in vere, ki nam jo je krščanska mati vcepila v srce v srečnih otroških letih, te vere si ne damo vzeti, in zato zahtevamo od pesnika, ki piše kristijanom, da, še več: ki se predpisuje kot berilo katoliškemu kristijanom, zahtevamo, pravim vsaj to, da ne žali krščanstva, ako ga že neče spoštovati!“

„Dobro si govoril!“ vzklikne Samo.

„Verkappter Jesuit!“ siknil je Regger.

„Dokaži, dokaži, kje se žali tvoje krščanstvo!“ zavpije lepi Waldner.

„Ja, Beweise, Beweise!“ oglesi se zbor okrog njega.

„Dokazov hočete?“ odgovarja Pések z rastočim navdušenjem, „poglejte le v berilo! In vprašam te, Waldner, ali nisi že sam deklamiral ‚Prometeja‘? Ali ne kipi pesem samega sovražstva proti krščanskemu Bogu? Tako najiven ni nihče, da ne bi v Zevsu, ki se zasramuje, videl osebnega Boga krščanstva? Ali ni gola blasfemija kitica:

Ich Dich ehren? Wofür,
Hast Du die Schmerzen gemildert
Je des Beladenen?
Hast Du die Thränen gestillet
Je des Geängstigten?
Hat nicht mich zum Manne geschmiedet
Die allmächtige Zeit
Und das ewige Schicksal,
Meine Herren und Deine?

Ali ni Göthe kar naravnost sovražil Kristusa, križa? Mar ne ponavljaš prav ti, Rögel s tako slastjo tolikrat onih znanih vrstic Göthejevih:

Vieles kann ich ertragen. Die meisten beschwerlichen Dinge
Duld' ich mit ruhigem Muth, wie es ein
Gott mir gebeut.

Wenige sind mir jedoch wie Gift und Schlange
zuwider;

Viere: Rauch des Tabaks, Wanzen und
Knoblauch und Kreuz.

In pred takim zasramovalcem krščanske vere, pred njim, ki stavi stenice, tobak in česenj v eno vrsto s križem, pred njim naj pripogibamo kolena? In dalje! ali mi nisi ti, moj lepi Waldner, citiral že parkrat onega epigrama Göthejevega:

Was vom Christentum gilt, gilt von den
Stoikern; freien
Menschen geziemt es nicht, Christ oder
Stoiker sein.

Niti stojik, niti kristijan neče biti Göthe; saj vemo, kaj je hotel biti:

... Epicuri de grege porcus!

Huronski krik na nemški strani. Rögel vzklikne zaničljivo:

„Möncherei!“

„Pfäffische Bigotterie!“ oglesi se vitez Korajža.

„Katholische Borniertheit!“ pristavil je pogrogljivo lepi Waldner.

Ob tej poslednji besedi priskoči naš iskri Poljanec; ni čakal, da bi Pések odgovoril. Prijel je on sovražnika.

„Katoličanom očitaš omejenost? Taki izrazi so jako po ceni. A vreči jih moraš v obraz tudi protestantom, da, tudi Amerikancem, ki so vendar tako vzvišeni nad tesnosrčnim obzorjem stare Evrope; zakaj vsi ti obsojajo Götheja. Meniš-li, da nam je neznano, kako je že l. 1841. protestant Gelzer v svoji slovstveni zgodovini Götheja imenoval ‚Fluch der Literatur‘? Beri knjigo ‚Withe, Göthe in Amerika‘, pa boš videl, kako tam sodijo trezni Amerikanci o njem. Tam stoji tudi to-le: ‚V vseh časih so se veliki pesniki oklepali vere, in ž njo vred so zvestobo zahtevali kot bistveno stran ljubezni. Opevali so vzore čistosti, zvestobe in požrtvovalnosti v svojih nesmrtnih delih. Šele Göthe nam je moral povedati, da so ti vzori — prazen nič; povedal nam je to s svojim življenjem in z deli. Sramožljivosti ne pozna noben junak njegov; sami sužnji svojih strastij so, moža med njimi ni ...“

Če hočeš, dragi moj, prinesem ti tudi angleški izvirnik, Atlantic Monthly?“

„Ne potrebujem“, odgovoril je srdito Waldner; „s takimi tepci, kakor ste vi, se sploh ne prepiram več!“

„Hoj, počakaj no, Waldner, pa nam povej še to, kako da vaš božanstveni Göthe opeva samo ženske in nič drugega ko ženske, katerih je toliko za nos zvodil? Kaj druge ljubezni res ni, katera bi bila vredna, da se opeva? Kaj

pa domovinska ljubezen? Po navadi pesniki ljubijo svoj dom. Göthe ga je gotovo tudi, kaj ne?" To vprašanje je zastavil Slavinec, ki je do sedaj le molčal in poslušal.

"Dobro, dobro! Govorite!" donelo je od vseh strani.

Nemci pa niso hoteli pokazati zadrege; Regger se mesto vseh odreže:

"Kdo more Götheju v tem kaj očitati?"

"Jaz!" odvrne Slavinec. "Če vi nečete vedeti, povemo vam mi! Ko so dné 14. kimovca leta 1806. pridrli Francozi v Weimar, nemške Atene, kjer je weimarska gospôda do tedaj pod Göthejevim aranžiranjem igrala veseloigro in živela brezskrbno življenje, je v trenutku zbežalo vse iz mesta, ali pa se je poskrilo, kakor Göthe, ki se je umaknil na svoj vrt ter čakal, kaj bo; poguma ni izgubila le jedna, vojvodinja Lujiza, žena vojvode Karola Avgusta, Göthejevega pajdaša iz mladih dni, prav tista, katero je Göthe zbadal in pikal, ker ni odobraval lahkomišljenega in razkošnega življenja njegovega in sploh življenja na dvoru. Ta krepstna žena jedina si je torej upala stopiti drugi dan pred Napoleona ter ga prositi milosti za nesrečno mesto. In zaradi nje je Napoleon res ustavil plenjenje po mestu. Oboževalci Göthejevi, kje je bil tedaj vaš bog Göthe? Zakaj se pa on ni pokazal pred Napoleonom? Tako slovečega pesnika beseda bi bila brez dvoma izdala! Göthe se je rajši zavil v svoj „Schlafrock“ ter si mislil, kaj ne:

Dulce et docorum pro patria mori?

In veste-li, goreči Göthejevci, kako je 1. 1813, ko se je Nemčija otresla jarma Napoleonovega, veste-li, kako je Göthe sprejel novico o porazu Napoleonovem pri Lipskem? Jezilo ga je, slabe volje je bil zaradi tega tako, da je pustil nemška tla za nekaj časa ter odpotoval na Češko v kopel, v istem času, ko je 22 letni pesnik Körner umrl za domovino na cesti od Gadebuscha do Schwerina (26. velikega srpana 1. 1813.)! Kaj ne, to je domovinska ljubezen vašega „boga“? Vesela mu majka!

Slavinec je nehal govoriti. Lepi Waldner pa je na njegove besede odgovoril čisto mrzlo:

"In vendar je Göthe naš največji veleum, največji pesnik!"

"Pa naj bo", zakliče tu hrabri Samo, "pa naj bo, a to vam, Nemci, povem v obraz, da se mi naravnost smešen zdi vaš kult, ki ga umetno gojite do Götheja in do vsega, kar je bilo ž njim v zvezi. Nečemo mu odrekati zaslug, velikih zaslug za nemški jezik, toda koliko Nemcev pa je on s svojimi deli res osrečil, oblažil? Ali se niso vsled čitanja njegovega Wertherja morili? Ali je tudi njegova

nezvestoba, njegovo nenravno življenje vredno obožavanja? Koliko res velikih dram pa je napisal? V šestdesetih letih svojega pisateljevanja samo tri, ki so sploh priznane kot izvrstne: Ifigenija, Tasso, Faust. In recite, kar hočete, največji pesnik on ni! V poeziji je sploh nespametno govoriti, kdo je največji; tu ni samoderštva. Pa recite, da niso Homer, Vergil, Milton, Tasso, Camoëns nad njim v epiki? In v dramatikah niso-li nad njim Sofoklej, Shakespeare, Lope, Calderon, Schiller? Ali ni Manzoni spisal stokrat lepšega romana, ali pa tudi Walter Scott, Cervantes? Mar nista v veseloigrah daleč pred njim Aristofan in Molière? In gledé na Fausta, to novodobno sveto pismo, kakor ga vi Nemci nazivate in se toliko ž njim bahate, trdim jaz smelo: kakor gotovo gledé na vzvišenost vzorov daleč presega krščanski srednji vek našo novodobno omiko, tako presega velika svetovna pesem Dantejeva Göthejevega Fausta! Dixi!"

Lahko si mislite, kakšen hrušč in trušč je navstal po teh besedah. „Das ist nicht wahr! Das ist nicht wahr!“ so vpili razdraženi Nemci. Lepi Alexander Waldner pa je zavihtel glas, da bi govoril. Začel je: „Göthe's letzte Worte waren: ‚Mehr Licht!‘ Ihr Finsterlinge aber —“

V tem se odpró vrata in — čuda — zopet vstopi profesor nemščine. Suho nam pove, da profesor matematike ne pride danes in zato ga bo on nadomestoval. In začel je tam, kjer smo nehali prejšnjo uro, pri Göthejevih ljubicah. V klopih, pa bolj potih, se je pa tudi nadaljeval boj. In to uro smo zvedeli tisti zanimivi podatek, da Göthejeve zadnje besede niso bile: „Mehr Licht!“ ampak: „Ruhig! sonst trage ich Sie ein!“ Upam, da prihodnji slovstveni zgodovinarji „vzamejo to na znanje“ ter zabeležijo. — Stvar je bila pa ta: G. profesor jako rad svari ter preti, da nas bo zapisal v razredno knjigo, ako ne bo mirú. A čimbolj svari, tem slabše je, tem bolj šumi po šoli. Tako se zgodi često, da komaj zastavi vprašanje, pa že tudi svari. In tako je bilo tudi danes. Konec ure skoro je bil vprašan Zagozdnik. „Sie, sagen Sie mir (v šoli velik nemir) — sagen Sie mir — (rastoč nemir) — Göthe's letzte Worte waren? — Ruhig! — sonst trag' ich Sie ein!“ zavpil je g. profesor, predno je Zagozdnik mogel kaj odgovoriti.

Tisti trenutek pa je vzel naš Jaka tam v zadnji klopi kot urednik šaljivega lista — „Sol in poper“ se zove, izhaja v šoli, v nedoločenih obrokih — pero v roke, ter brž zapisal to, najnovejšo pridobitev na slovstvenem polju pod naslovom: „Slovstvena drobtina.“

A ne zamerite! Sedaj z Bogom!

Vaš

Ivan.

Razne stvari.

Jugoslavenska akademija znanostij
in umetnostij leta 1896.

(Spisal Ivan Steklasa.)

(Konec.)

Zasluga akademika Matkovića je pri teh spisih ta, da jih je ocenil in razjasnil, česar dosednji izdajatelji niso storili; popolnil jih je s starejšimi geografskimi opisi, pa tudi s kasnejšimi potopisi, n. pr. s Črninovicim iz l. 1616.—1618. Za zgodovino geografije je ta razprava posebne važnosti. Dr. P. Matković je prvi geograf na slovanskem jugu, ki nam je odkril tolike vire za poznavanje naših dežel v XVI. in XVII. veku ter si s tem svojim delovanjem pridobil posebne zasluge ne samo za jugoslavensko akademijo nego tudi za ostali učenj svet.

Sedaj že pokojni akademik Matija Valjavec, ki je napisal razpravo o slovenskem naglasku za več knjig „Rada“, je čital zadnjo svojo razpravo: „Glavne točke o naglasu književne slovenštine.“ V tej razpravi kaže, kako se je slovenski naglas razvil od praslovenskega, kar ji služi za dokaz posebno naglaševanje hrvaško v štokavskem in čakavskem narečju, in rusko, češ, da ta dva slovanska jezika zastopata stari naglasek. To trditev razvija akademik obširno ter jo dokazuje z mnogimi primeri, kakor v vseh svojih razpravah. Za slovenskega jezikoslovca je

Bosanska deklica.

brez dvoma ta razprava vrlo zanimiva, saj je ravno vprašanje o naglasku še precčj nedoločeno v novoslovenščini.

Marljivi pisatelj dr. T. Maretić je napisal književno poročilo o ruskem delu Hallanskega „Jugoslavensko pričanje o kraljeviću Marku u svezi s jugoslavenskom epikom“, a glasoviti hrvaški arheolog Fran Bulić je priobčil „Vjekopis Ivana Krst. de Rossia, osnivača nauke o krščanskoj arheologiji“. Akademik omenja, da je imel Rossi predsedati prvemu mednarodnemu kongresu krščanskih arheologov leta 1893. v Spletu na hrvaški zemlji. Toda kongres je bil preložen na sledeče leto. Med tem pa je Rossi obolel in umrl na veliko žalost vseh arheologov, posebno še hrvaških, ki so se nadejali, da bode ta znameniti učenjak počastil s svojo prisotnostjo spletski kongres. Bulić popisuje potem življenje Rossijevo, kako je prispel kot učenec slavnega astronoma Secchija pod okrilje znamenitega kardinala Maya ter kasneje celó pod prijateljstvo papeža Pija IX. Sledi ga na potih po vseh zemljah kjer je cvetlo krščanstvo, in ocenjuje njegovo divinatorno delovanje pri odkrivanju rimskih katakomb. Potem našteva in ocenjuje njegova ogromna dela, posebno ona, ki se tičejo cerkvene in kulturne zgodovine Dalmacije, kasnejše zemlje hrvaške. Omenja tudi nekaj ličnih zvez z odličnimi Hrvati ter velikega zanimanja za dalmatinske starine iz prve krščanske dōbe. Navaja njegove zveze s celim učenim svetom, kateri ga je priznal „očetom nauka o krščanski arheologiji“.

Prof. Josip Gelčić je podal razpravo za Starine z naslovom: „Kneževanje Ivana Dandola u Dubrovniku“. Pisatelj razpravlja o starejši zgodovini dubrovniški ter dokazuje po zasebnih spisih, kdaj je Ivan Dandolo vladal v Dubrovniku. Nahaja ga pa kot kneza v tem mestu prvič 21. sušca l. 1214. Ker so knezi nastopali službo po navadi pred praznikom Vseh svetih, tedaj je Dandolo vladal že leta 1213. Po doslej nepoznanih virih razsvetljuje akademik odnošaje onega časa v Dubrovniku in po otokih, ki so takrat pripadali temu mestu, ter zasleduje vladanje Dandolovo do leta 1234. To vladanje pa je bilo v tem času trikrat pretrgano. Prva doba od leta 1213.—1219. je doba vojskovanja z narodi prek morja, od leta 1222.—1231. doba mira, a zadnja doba obsega samo jedno leto, ker z letom 1234. preneha Dandolova vlada v Dubrovniku. Isti člen je podal tudi rokopis listin za „Monumenta Ragusina“, Tom. V.

Vseučiliški profesor in člen akademije dr. Anton Mušić je priobčil razpravo za „Rad“: „Rečenice s konjunkcijama ako, neka, li u hrvatskom jeziku.“ Pisatelj tolmači pomen rečenic, sestavljenih s temi konjunkcijami ter potem z mnogo-

brojnimi primeri utrjuje svoje trditve. Ta razprava more zanimati seveda pred vsem le strokovnjaka jezikoslovca.

Sedaj že pokojni o. Evrezbij Fermendžin je izročil akademiji za Starine: „Acta Croatiae ecclesiastica“ z dodatkom in „Prilozi poznavanju diplomatičkoga poslanstva Aleksandra Komulovića medju Slovjene godine 1593. do 1596.“ ter „Martiriji hrvatskih Franjevaca u XVI. i XVII. veku.“ Prof. V. Klaić je podal za Folklorski Zbornik: „Bilješka o vjerovanju u vukodlake na otoku Pazmanu l. 1440“, a za Rad: „Rodoslovje knezova Krbavskih od plemena Gušić“.

Naš rojak dr. M. Murko je podal za Rad vrlo zanimivo razpravo: „Prvi izporedjivači sanskrita sa slovanskim jezicima.“ Razjasnil je v tej razpravi učen pisatelj, kako je začel izučevati leta 1808. Friderik Schlegel sanskritski jezik in kako je priporočal za izučevanje v tem pogledu posebno slovanske jezike. Omenil je tudi zaslug Rusa Golovkina, Nemca Adelunga in posebno še Poljaka Majevskega, ki ima največ zaslug za poznavanje slovanskih plemen med seboj in s starim indijskim narodom. Majevski je prvi Poljak in sploh prvi Slovan, ki je v obseg svojih študij vpletal ne samo ostale Slovane, temveč tudi najbolj oddaljene njih sorodnike. On je prvi slovanski sanskritist. Majevskemu so nasledovali med Čehi Anton Jungmann in Jan Kollár, med Hrvati Anton Mihanović in med Nemci Bopp, dokler ni Miklošić po svoji kritiki Boppovih del vnovič osnoval in pospešil znanstvenega prispodabljanja slovanščine s sanskritom ter s svojo novo metodo in kritičnim duhom presegel vse strokovnjake na tem polju. Ta razprava ni zanimiva samo za jezikoslovca, ampak tudi za literarnega zgodovinarja.

Prof. dr. Scherzer je podal za Rad literarnozgodovinsko razpravo o srbski književnosti, namreč o prvem najznamenitejšem pisatelju Dositeju Obradoviću. Pisatelj razpravlja o vseh njegovih važnejših spisih ter sklepa, da je Obradović podal v svojih delih narodu za takrat prejako duševno hrano, katere narod ni mogel prebaviti. zato so ga prav malo čitali in da so neki njegovi spisi našli priznanje šele v novjšem času.

Dr. Milan Rešetar je podal razpravo za Starine z naslovom: „Naši lekcioniari srednjega veka.“ Da bi se moglo rešiti vprašanje, kako je nastal hrvaški prevod lekcijonarjev in kako se je dalje nazvijal, razpravlja pisatelj najprej o jezičnih posebnostih najstarejših primorskih lekcijonarjev, med katere se šteje zadarski lekcijonar iz polovice XV. veka, Bernardinov iz leta 1495. in Ranjin, ki je prepisan leta 1508., ali pripada po postanku gotovo XV. veku. Za tem razpravlja pisatelj ob vplivu govorice onega mesta, kjer je prevod obavljen, na prestavljalca kakor tudi na prepisovalce za vse tri omenjene lekcijonarje. Za Starine je se-

stavil E. Laszowski: „Izveštaj o arkivima u Srijemu.“

Vseučiliški profesor in akademik dr. Anton Bauer, ki se med profesorji bogoslovne fakultete bavi največ z modroslovnimi študijami, napisal je za Rad razpravo: „O metafizičkom sustavu Wundtovu, dio II.“ Pisatelj nadaljuje svoja raziskovanja o Wundtovem modroslovnem sestavu ter se ozira na noetično njegovo stališče, da si tako pripravi čvrsto podlogo za razsojanje njegovega metafizičnega sestava.

Od akademika dr. M. Kišpaticća so sledeče tri razprave, ki so že tiskane v Radu: 1. Dvanaesto potresno izvješće za l. 1895. 2. Trinaesto potresno izvješće za leto 1895. 3. Prilog poznavanju vertikalnoga gibanja jadranskog morskog dna.

Predsednik akademije Josip Torbar je opisal življenje in književno delovanje prezaslužnega tajnika akademije dr. Boguslava Šuleka. Ta življenjepis je lep prinos za hrvaško književnost in kulturni razvitek hrvaškega naroda, ker obsega dobo od ilirskega pokreta pa do najnovjšega časa. Ker se je delovanje tega znamenitega pobornika za Slovanstvo in še posebej za Hrvatsvo opisalo prigodom njegove smrti tudi po slovenskih časopisih, mi ni treba na tem mestu o njem poročati obširneje.

Razven tega so za Rad podane od neudov še te-le razprave: Od prof. M. Medića „Ihtiološke bilješke“; od profesorja N. Damina „Lathrodictus 13-guttatus“; od prof. E. Doležala „Relacije kod pravilnih poligona, krugu upisanih i opisanih“; od L. Stjepanka „Interpolacija funkcija, koje zove Euler functiones inexplicabiles“; od prof. H. Hranilovića „Teorija razdolja“; od prof. K. Karamate „Prilog odnosima opisana kruga prema dodiznim krugovima kod trokuta“, in od L. Trgovčevića „Rotatorije zagrebačke okolice“.

Tiskala in izdala je l. 1896. akademija pet knjig Rada in sicer z razpravami filologijsko-historične in filozofsko-juridične vsebine tri, z razpravami razreda matematično-prirodoslovnega pa dve. Kot posebno delo je izdala akademija vnovič Daničevića knjigo: „Akcenti u glagolu.“ Izdan je tudi „Letopis akademije za l. 1895.“ z raznim gradivom. Od

Črnogorska deklica.

znamenitega zbornika „Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium“ je izšel že XXVIII. zvezek z vsebino „Monumenta ragusina, libri reformationum“ in sicer kot V. zvezek te zbirke. Od „Starin“ je bila to leto dotiskana XXVIII. knjiga, v kateri se nahajata dva prinosi akademika dr. Koste Vojnovića, namreč: „Prilozi k arkivalnijem pabircima dubrovačkijem“ in arhivalni „Dodatek razpravi: Državni rinižari republike dubrovačke“, pa konec Kukuljevićevih „Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae saeculi XIII.“, ki obsegajo dobo od leta 1280. do 1299.

Od velikega akademičnega „Riječnika hrvatskoga ili srbskoga jezika“ pod uredništvom akademika Petra Budmana je dogotovljen in tiskan 16. zvezek, ki obsega besede od „jezičar“ do „kamenopobiti“.

To leto je začela akademija izdavatı folklorski zbornik z naslovom „Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena“. Prvi zvezek je izšel pod redakcijo prof. J. Milčetića s prav raznovrstnim blagom. Ta zbornik je prav velike važnosti tudi za Slovence.

Akademija je sklenila izdavatı tudi „Literarno-historijski zbornik“ pod uredništvom akademika dr. Šrepela ter se je začelo zbirati gradivo v to svrho.

Za hrvaško zgodovino so posebno važni saborski zapisniki, ki so pa doslej še za porabo nepristopni. Akademija jih je nakanila izdati kot posebno zbirko „Acta dietalia“ ter so tega leta dogotovljeni in kolacijonirani teksti za XVI. vek.

Akademija je sklenila izdati Lopašićevo zbirko „Acta croatica“, katero pripravlja za tisek profesor Šurmin. Da bo zbirka točna, uvrstile se bodo v njo tudi Kukuljevićeve glagolske listine prepisane v cirilico, kar bo brez dvoma le na korist zgodovinskemu raziskavanju.

Izdavanja še jednega zbornika bi se akademija rada lotila. To je namreč „Zbornik sredovječnih prvokršćanskih napisa od VI. do XII. veka“, ki ga je pripravil za tisek akademik Fr. Bulić. V njem so zbrani vsi važni napisi, kar jih je našel učeni arheolog v Dalmaciji. Škoda, da se učeno delo ne more še za sedaj radi pomanjkanja denarnih sredstev dati na svetlo.

Knjižnica jugoslavenske akademije je za slavistiko jedna izmed najboljših. Množi se pa većinoma s publikacijami raznih učenih društev, posebno slovanskih. Leta 1896. pa je dobila še poseben dar od francoskega ministerstva za bogočastje in nauke, namreč veliko zbirko dragocenih arheoloških in zgodovinskih del, ki so pravi kras za akademijsko knjižnico. Velike zasluge si je pridobil za urejenje knjižnice pokojni Matija Valjavec, ki pa začetega dela ni mogel dovršiti, ker ga je prerano ugrabila nemila smrt.

V l. 1896. in letos je izgubila akademija tri ude, namreč A. Pavinskega, profesorja varšavskega vse-

učilišča, ki je bil od l. 1890. dopisujoči ud, Š. Ljubića, ki je bil od postanka akademije njen najmarljivejši ud, in pa Matija Valjavca. Ker je „Dom in svet“ objavil ob smrti poslednjih dveh učenjakov obširnejša nekrologa, ni mi potrebno na tem mestu omenjati njunih velikih zaslug za hrvaško znanstveno književnost.

V glavni akademijski skupščini za l. 1896. so bili izvoljeni ti-le udje: za častnega člana Nikola Tesla; za prave člene v filologično-historičkem razredu dosedanja uda-dopisnika, vseučiliška profesorja Vjekoslav Klaić in dr. Mušić; za ude-dopisnike v istem razredu: dr. M. Rešetar, profesor M. Kušar in dr. E. Murko, a v filozofično-juridičnem razredu prof. dr. A. Bauer.

Po odredbah akademijskih pravil in poslovnika je volila akademija v isti glavni skupščini za novo triletno dobo predsednika in ostale akademijske odbornike. Za predsednika je bil izvoljen dosedanji predsednik Josip Torbar, ki je bil poleg nepozabljivega Račkega najvernejši drug utemeljitelja akademije od njenega postanka do dandanes ter ob jednom pospeševalec velikih osnov, ki jih ima izvesti ta zavod na slovanskem jugu. Dal Bog, da bi še veliko let predsedal akademiji! Za prvega tajnika je bil izvoljen dr. Fran Vrbanić, za drugega pa dr. Fr. Marković, za knjižničarja Matija Valjavec, a za arhivarja mesto Ivana Tkalčića, ki se je bil zahvalil, Tadej Smičiklas.

Da se razširijo čim bolj vse publikacije, razpisala je na nje akademija naročbo prav po ceni. Za 10 goldinarjev se morejo dobiti vsa dela, ki izidejo v jednom letu in ki sicer stanejo najmanj še jedenkrat toliko, če se kupujejo po knjigarnah. Opozarjam zato s tem le knjižničarje večjih knjižnic, posebno srednješolskih in deželnih, da se naročajo na te publikacije. Koliko denarja izdamo na Slovenskem za nemške knjige, ki so našemu duhu in našim nazorom protivne, a zanemarjamo nam najbližjo književnost hrvaško, iz katere bi se mogli naučiti marsikaj, česar ne najdemo v nemških spisih. Tukaj je prilika, da gojimo dejanski slovansko vzajemnost¹⁾ in da se otresemo stare svoje slabe navade, da tuje, bodisi že nemško, laško, francosko ali angleško, bolj cenimo nego svoje slovansko. Do sedaj ne nahajamo v popisu naročnikov na akademične publikacije nobenega iz slovenskih dežel, kar je slab dokaz našega slovanskega mišljenja. Nadejamo se, da bodo te vrstice, katere sem napisal z najboljšim namenom, v prospeh najvišjega znanstvenega društva na slovanskem jugu, pobudile odslej večje zanimanje zanj tudi med Slovenci.

¹⁾ Pač ima tudi akademija vedno priliko, da goji gledé na Slovence jugoslovansko vzajemnost. Za vzajemnost ali ljubezen je treba vsaj dveh osebnostij.

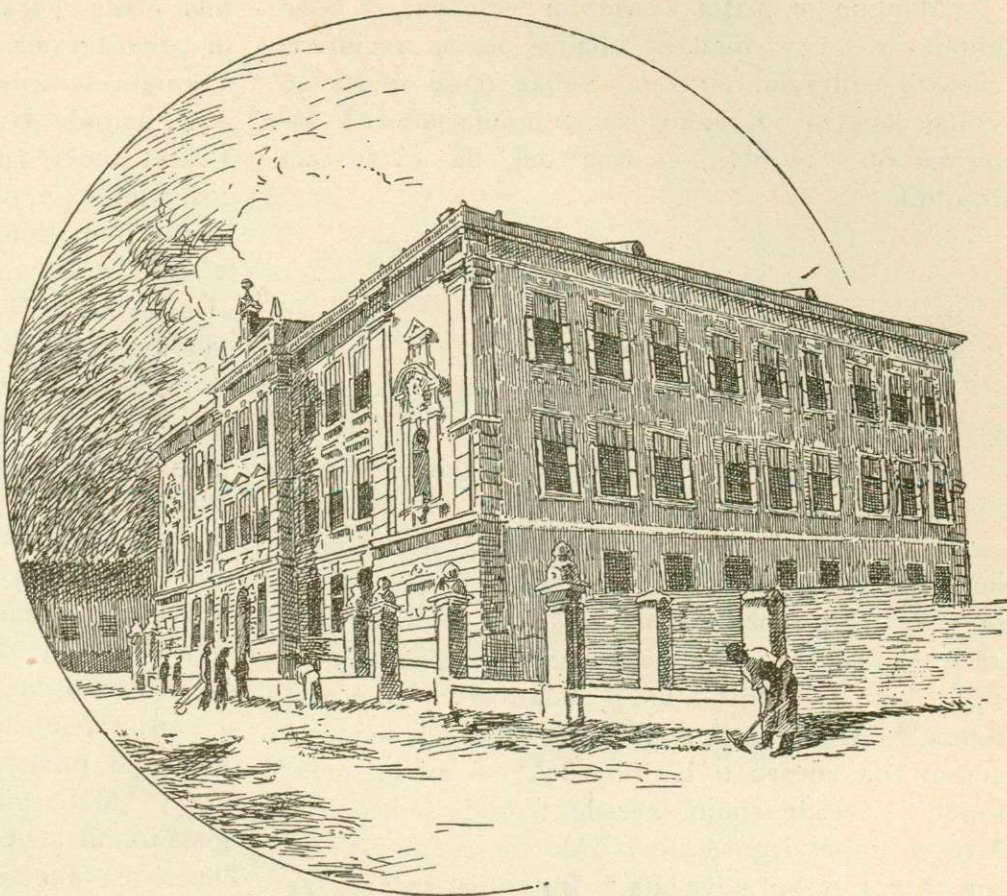
Nova gimnazija v Kranju.

(Spisal dr. Fr. Pernè.)

Za starodavni Kranj je leto 1897. velepomembno. Zakaj? Zato, ker je mesto s svojimi stroški dovršilo letos novo gimnazijsko poslopje, na katero zre z opravičenim ponosom. Ustanovljena je bila v Kranju nižja gimnazija l. 1861. in se je nastanila v poslopju za ljudsko šolo, katero se je razširilo. Dvakrat zapored in sicer l. 1878. in 1887. jo je zadel hud udarec, da bi imela polagoma ponehati, kar se je vdrugič res zgodilo za štiri leta. A s stanovitnimi prošnjami in po požrtvovalnem naporu je kranjska mestna občina dosegla toliko, da se je z najvišjo odločbo Nj. Veličanstva z dné 21. malega srpana l. 1894. počenši s šolskim letom 1894. in 1895. ustanovila nova c. kr. višja gimnazija v Kranju. — Mesto se je zavezalo v posebni

pogodbi z vlado, da s svojimi stroški postavi novo poslopje, da je bo ohranjeno vedno v dobrem stanu in oskrbovalo drva za kurjavo šolskih prostorov. — Nasproti Franc-Jožefovemu drevoredu, ob državni cesti v Tržič in Celovec, je odbralo mesto ugoden in lep prostor za novo zgradbo. — Delo je prevzela kranjska stavbinska družba po načrtu, ki ga je podalo po osnovi vis. ministerstvo za notranje stvari in ga je podrobno izdelal arhitekt Viljem Treo. — Začelo se je zidati dné 27. malega travna l. 1896. in letos 18. kimovca se je vzdikal sklepni kamen in dovršeno poslopje se je izročilo c. kr. učni upravi v porabo. — Dvonadstropno impozantno poslopje v renesanškem slogu ima pročelje obrnjeno na vshod proti drevoredu; na zapad, kjer se razteza prostorno dvorišče, ima ob vsaki strani po jeden prizidek. V tlorisu obsega zgradba $1050,33\text{ m}^2$, visoka je od trotoarja do podstrešnega zidca $16,5\text{ m}$ in ima znotraj 10 učnih sob, vsako za kakih 56 učencev, risalnico, po jedno sobo za zemljepisne, prirodopisne in prirodoslovne zbirke ter prirodoslovno učilnico, ravnateljstvo pisarno in stanovanje, posvetovalnico, tri prostore za knjižnico, telovadnico in nad njo kapelo, zgrajeno z nabranimi milodari, stanovanje šolskega sluga, kleti in stranišča.

18. dan meseca kimovca je bil za Kranj časten dan. Nova gimnazija se je slovesno blagoslovila in otvorila. Slovesnost je bila po splošni sodbi veličastna; kaj podobnega Kranj še ni doživel. V podrobnosti se tukaj ne moremo spuščati, saj so

Gimnazijsko poslopje v Kranju. (Narisał D.)

naši časniki obširno poročali, po kakem vspredu, ob kaki obilni udeležbi in ugodnem vremenu se je vršila pomenljiva slavnost. Le toliko naj omenimo, da je c. kr. vlado zastopal gospod deželni predsednik Viktor baron Hein, deželno šolstvo deželni nadzornik Jos. Šuman, deželni odbor gospod glavar Oton Detela, poleg katerih so bili mnogi drugi dostojanstveniki. — Po veliki sveti maši v župni cerkvi smo se pomikali v dolgem cerkvenem sprevedu proti gimnaziji, kjer je opravil lepe cerkvene obrede gospod dekan Anton Mežnarec ob asistenciji domačih gospodov kapelanov. Po blagoslovljenju sklepnega kamna in odkritju spominske ploče v veži je izročil mestni župan gosp. Karol Šavnik v kapeli, ki nam je služila ta dan za slavnostno dvorano, ključe v roke c. kr. namestniku in od njega jih je prejel gimnazijski ravnatelj gospod Josip Hubad.

Pristavil bi še kako misel o lepih, za kranjske meščane, za gimnazijske učitelje in dijake pomenljivih govorih, ki smo jih slišali ta čas iz ust gospoda dekana, gospoda župana, gospoda predsednika in gospoda ravnatelja, a prostor tega ne pripušča. — Po končanem opraviču v gimnazijski kapeli se je obrnil spreved nazaj proti župni cerkvi; ljubljanski gostje in tudi drugi, ki so prihiteli v Kranj, ogledovali so potem posamezne prostore v novi zgradbi. Čuli smo v obče prav ugodne sodbe.

S popoldanskim banketom v gostilni gospoda Petra Mayr-ja je bila ta zanimiva slovesnost končana.

Mladina je prišla z vidnim veseljem v novo gimnazijo. 337 dijakov imamo letos, večinoma cvetočih, zdravih obrazov. Velike nade se stavijo v naš lepi zavod, kakor se je poudarjalo 18. kimovca ob otvoritvi. — Bog daj, da bi se tudi izpolnile!

Národno blago.

Vile.

V črnomaljski okolici pripovedujejo o vilah to-le pravljico:

Mlad in lep človek, ki je bil oženjen, šel je nekega dne na lov. Ko pride mirno bivališča vil, ga te ulové in odvedó v goro. Njegova mlada in noseča žena je čakala zastonj celih sedem let, da se vrne njen mož. Ravno toliko let je nosila tudi dete. V svoji žalosti vpraša znance in prijatelje za svet, kaj naj stori. Ti ji odgovoré: „Vprašaj solnce!“ A solnce ji odgovori: „Jaz ne znam, a mesec zna, mesec ti bo povedal.“ A mesec pravi zopet: „Zvezde znajo, zvezde ti bodo povedale.“ A te se zopet izgovarjajo: „Me ne znamo, burja zna, burja ti bo povedala.“ Burja pa reče: „Jaz ne znam, jug zna, jug ti bo povedal, zakaj on gre po vseh luknjah in kotih, ker je topel.“ Jug pa ji reče: „Jaz znam, kje je tvoj mož. Vile so ga odpeljale in jaz ti hočem povedati, kam. Vzemi pozlačen kolovrat s predivom in kokoš s piščeti ter pojdi z menoj!“ Jug jo pelje pred globoko jamo in velí ženi presti. Kmalu pridejo vile iz jame in vprašajo ženo, če jim hoče to zver, t. j. kolovrat prodati. A žena odgovori, da ona tega ne prodá, ampak jim hoče podariti, ako ji dajo to, kar je njenega pri njih. Ko jo vile vprašajo, kaj imajo njenega, jim reče: „Mojega moža ste vzele.“ Nato ji rekó vile, da naj vstopi v jamo brez strahú, da se ji ne bo nič žalega zgodilo. In res je našla notri svojega moža. Ko jo ta prime za roko, je porodila. Čez noč je ostala žena še pri vilah v jami, a zjutraj je šla z možem na svoj dom. Vile pa so obdržale vse stvari, katere je prinesla žena s seboj.

I. Šašelj.

Torka.

Sploh je znano po Slovenskem, da se kvaterni četrteke zvečer po mraku ne sme presti, motati, viti ali tkati. Če bi kdo predel, štrene motal, vil, ali pozabil vrstico s kolovrata vreči, pride po noči pomagat Torka, in utegne se mu hudo goditi. Iz otročjih let se spominjam te-le povedke, ki kaže, da se take večere tudi ne sme perilo pariti.

Neka gospodinja je imela žehto na kvaterni četrtek zvečer. Drugi so odšli spat, ona je delala dalje. Kar pride k nji tuja žena in se ji ponudi, da bo pomagala. Ko žehtata dalje, spomni se gospodinja, da je kvaterni četrtek, in kaj velja, ko bi

bila prišla Torka pomagat? Groza jo je sprehajala in premišljevala je, kako bi ji ušla. Stopi iz veže, a kmalu se vrne in pravi neznani ženi: „Vse gôre goré, najbolj pa tista, ki ima Torka mlade v nji.“ Takrat skoči Torka hitro iz veže gledat, ali je res, gospodinja pa urno v hram k možu, ter mu reče: „Hitro deni desno roko čez-me.“ Komaj se to zgodi, je že Torka nazaj za gospodinjo in ji zagrozi: „Da bi ti ne bila zavarovana pod tako močnim pahom, jaz bi nocoj smlela tvoje kosti kakor kamen moko.“ — In je šla, žena pa se je bila otela.

Za kratek čas še par prigodb o Torki iz novejših časov. — Stara mati je imela kos platna na belilu pod robom griča in poleg sebe mladega vnuka, katerega je varovala. Ženica je na trati sedela in dremala, a platno se je jelo pomikati prek roba. Otroče kliče: „Mati, platno leze.“ Žena se predrami, na misel ji pride Torka in ne upa si kvišku pogledati; le potihoma dé otroku: „Naj leze, tiho bodi.“ „Mati, platno leze.“ „Tiho! naj leze.“ „Mati, platno je zlezlo.“ Ko si je ženica upala okoli sebe pogledati, ni bilo platna nikjer. Zlezlo je; Torka ga je zmaknila in vzela s seboj. — Blizu Ljubljane je imel hišico pošten, star tkavec s priletno ženo. Statve so stale v hiši, in spala sta zraven v hramu. Neki kvaterni večer se vzbudi žena ponoči in zasliši, da nekaj pri statvah ropoče. Na lahko pokliče moža in mu pravi: „Ali slišiš, Torka hantá?“ „Tiho bodi“, odgovori mož, „naj hantá!“ — „Torka hantá“, mu reče zopet žena. „Tiho, naj hantá“, odvrne mož. Nobeden si ni upal pogledati, bila sta tiho in pustila Torko hantáti. Ko zjutraj vstaneta, so bile statve prazne, ni bilo na njih ne preje ne platna: vse je pohantála in vzela s seboj Torka.

Jan. Sajovec.

Divji lov.

Divji lov se sliši večkrat po noči. Drvi se čez plan in ravan, čez hribe in griče, čez grm in strn. Psi lajajo, rogoví pojó, puške pokajo, in gorjé človeku, katerega bi divji lov na planem dobil in dosegel. Kdor bi bil na planem, naj se hitro vleže čez kolovoz navskriž; le tako se more oteti, ker divji lov ne gre po tleh, ampak za pol moža visoko od tal.

Dobil je jedenkrat divji lov človeka na planem. Ni se znal varovati; ko pride lov do njega, zasliši, da pravi nevidni lovec: „V ta-le štor moram sekiro zasaditi.“ Mož začuti bolečino v hrbtu in od tistega časa ni mogel sklonjen hoditi, temveč je bil ves sključen. Svetovali so mu, naj gre ob letu ponoči na ravno tisti kraj. Zopet se pripodi divji lov kakor pred letom, in mož zasliši nekoga: „Lani sem v tem štoru pustil sekiro, vzeti jo moram s seboj.“ Ko lov odide dalje, je bil mož zopet zdrav, in mogel se je skloniti po koncu.

Jan. Sajovec.

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

Zveza med francoskimi utopijskimi potopisi in med modroslovjem prve polovice prošlega veka se nam najlepše kaže v M. de Fontenelle-ovem delu: „Ljudovlada modroslovcev ali ajaojska zgodovina“ (La République des Philosophes ou Histoire des Ajaoiens).

Fontenelle, znani modroslovski pisatelj, se naslanja v svojem spisu v marsičem na Vairassea. Samo v verskem oziru gre dalje. Ajaojci so ateisti in trdé, da izven čutne narave ni ničesar. Gospodarstvo je komunistično. V skupnih skladiščih se nalaga blago in po potrebi razdeljuje.

Vsak možák se mora z 20. letom oženiti z dvema ženskima. Tako se zabrani v družinah prepir, ker se ženski sami kosata med seboj, katera bo možu ljubša. Za težja dela se rabijo sužnji, ki nimajo nobenih pravic. Sužnji so potomci prejšnjih prebivalcev ajaojske pokrajine, ki so jih sedanji podjarmili. Država je njihova lastnica. Ž njimi se dela jako surovo; kar imajo preveč otrok, jih pomoré ali odlože. Otroci slobodnih državljanov se vzgajajo skupno. Rodbina nima nobenih pravic do njih.

Od Platonove „ljudovlade“ se javita kot poseben znak v komunističnih utopijah dve načeli: 1. rodbinsko življenje se mora razdreti, 2. brez suženjstva je nemogoče popolno blagostanje. Tudi Fontenelle se drži teh načel.

Zanimiv je iz te dobe nadaljni utopist Nikolaj Restif (1734—1806). Dva njegova spisa spadata v naše pomenke: „Opično pismo“ (lettre d'un singe) in „Južno odkritje“ (La découverte australe). V „Opičnem pismu“ popisuje neki pavijan svojim sopavijanom (aux êtres de son espèce) svoje izkušnje v Evropi in zlasti na Francoskem. Malaški Cezar mu je ime. Norčuje se često prav podlo iz evropskih razmer. Evropci so se ločili od narave; nosijo obleko, delé se v razne stanove, imajo vero, priznavajo zasebno lastninsko pravico. S tem si nakopavajo neizmerno gorjé. Bíjejo se med seboj, bogatini zatirajo ubožce; goljufija in zvijačnost vladata med njimi.

„Vi bi se zaničljivo smejali“, tako piše pavijan svojim tovarišem, „ali pa bi razjarjeni zakričali, ko bi čuli razloge, s katerimi ljudje zagovarjajo in dokazujejo potrebo nejednakosti. — Lastninski zakon je vir vsega človeškega siromaštva; človeka, kralja naravi, je potisnil zeló mnogokrat še pod opico. Človek je bil tako neverjetno neumen, da si je dal ta zakon, po katerem mora vedno in za vse čase ostati revna in potlačena velika množica, ne da bi

bili res srečni velikaši in bogatini. Če bi vladala skupnost vsega imetja, bili bi vsi deležni tiste sreče, katero poznajo le še živali v tistih krajih, kamor še človek ni prodrl.“

V svojem drugem delu popisuje Restif sanjarsko zgodbo nekega kmetiškega mladeniča Viktorina. Ta se je zagledal v hčer svojega vlastelina. Ljubezen, ki je pri pisatelju „vse zmagujoča boginja“, odpre mu um, da iznajde leteč stroj, s katerim jadra po zraku. Na nekem svojih potov najde samotno, a prijetno planino. Tam se naseli in pregovori še več drugih, da se naselijo ž njim. Tje pripelje tudi svojo nevesto.

V novi naselbini vlada popolna sreča. Ko se prebivalstvo namnoži, gre Viktorin iskat novih krajev. Tako najde vzorno megapatagonsko državo, katere člani živé natančno po komunističnih načelih. Vsi delajo z veseljem. Delo jim je v zabavo in pouk.

Po teh načelih je osnoval svojo naselbino, katere prvi zakon se glasi odslej: Vse stvari so skupna last. Med Megapatagonci in med Viktorinovimi tovariši ni skoro nobenega hudo delstva, ker ni lakomnosti; civilnih pravnj tudi le malo.

Zanimivo je materijalistično, ali kakor je imenuje Viktorin, fizično načelo, ki je razvija pisatelj v svoji knjigi. Zemlja se je po njem razvila iz solnca. Kali življenja so v svetovju. Prav za prav bi bila samo jedna žival na svetu; različne vrste so navstale vsled različnega podnebja.

Kjer ljudje letajo, tam so tudi umestne take trditve.

(Fénélonov Telemah. Betičani in Salenčani. Ramsay: Cirova potovanja. Pechméja: Téléphe. Morelly: Bazilijada in npravni zakonik.)

Tudi sloveči pridigar in cerkveni pisatelj, pobožni škof Fénélon (1651—1715) si je zaslužil mesto med utopisti. Kot vzgojevalec burgognskega vojvode, nečaka Ljudevita XIV., je spisal več spisov, v katerih izkuša podajati svojemu gojencu vzglede, kako naj prav ravna, ko bo druge vladal.

Med temi spisi je znano tudi njegovo delo Telemah (Télémaque), v katerem popisuje, kaj je doživel Odisejev sin, ko je iskal svojega očeta. Na svojem potu je zadel Telemah tudi ob dve državi, ki sta utopijskega značaja.

V Betiki ¹⁾ (Bétique) vlada komunizem in ž njim popolna pozemeljska sreča. Zemlja je nerazdeljena in tudi pridelki se ne razdeljujejo.

¹⁾ Les aventures de Télémaque, VIII. knj.

Ljudje so tako zmerni in tako skromni, da ni nobenega prepira. Izvečine so poljedelci in pastirji. Umetelnosti se jim zdé škodljive. Sploh se izogibljejo vsega, kar bi jih moglo pomehkužiti. V bratovski ljubezni živé jednaki in slobodni med seboj. Vsaki rodbini načeluje najstarejši. Pri Betičanih ne čuješ o goljufiji, sili, krivih prisegah, pravih ali vojskah. Ker so nasprotniki ničmernemu bogastvu in praznim slastem, zato so jedini med seboj v svoji slobodi in enakosti.

Ta Fénélonov popis ima v sebi mnogo zdravega jedra. Komunizem je med ljudmi, teoretično govoreč, mogoč, toda le tedaj, če se ga oprimejo popolni, v krepostih utrjeni, lastnega premagovanja in zatajevanja vešči ljudje, in poleg tega je s komunizmom pot znanstvenemu in umetniškemu, sploh kulturnemu napredku zaprta. Le vzorni poljedelci in pastirji spadajo v srečno „Betiko“.

V Salenti so razmere popolnoma drugačne. Tam je vladal razkošni kralj Idomenej in deželo do mala uničil. Telemahov tovariš Mentor se je loti in jo preosnuje. Vse prebivalce razdeli v sedem vrst in za vsako določi, koliko naj ima posestva, kakšno stanovanje, kako naj se hrani in oblači. Nobena rodbina ne sme imeti več, nego česar potrebuje, da se pošteno in svojemu stanu primerno vzdržuje. S tem se zabrani, da plemiči ne morejo skupljati zemlje siromakom v škodo. Nad vsemi vlada kralj, kateremu pomaga modroslovsko izobražen državnik. — Na ta način je tudi Salenta osrečena.

Fénélonovega Telemaha jih je mnogo posnemalo. Malo ne vsi pomenljivejši možje iz stare zgodovine so po domišljiji francoskih piscev postali potniki križem sveta. Tako popisuje n. pr. Ramsay „Cirova potovanja“ (Les voyages de Cyrus). Čir proučava Šparto in Atene in spozna, da je neprimeroma popolnejši ustava v Atenah, nego v Šparti.

Spartanci se vzgajajo samo za vojsko. Taki ljudje bi morali veljati kot najgorji sovražniki človeške družbe. Njihov komunizem jih zadržuje, da nič ne napredujejo.

Atenci so vsi drugačni. Solon je spoznal, da Atencem drugega ne manjka kakor pametne vlade. Ljudstvo je imelo preveč pravic. Načelo, da so vsi ljudje jednaki, je spravilo na vrh polovičarske ljudi brez nadarjenosti in ti so zavozili državni voz. Zato je Solon dal najostreje kaznovati vse tiste, ki so širili pogubne misli o enakosti vseh ljudi med Atenci. Dokazal je, da je neenakost med stanovi potrebna. Pač ni prav, da imajo nekateri veliko preveč, drugi pa najpotrebnejšega ne, toda

špartanski komunizem ne more ozdraviti teh razmer. Zato je najpreje znižal dolgove, odpravil mnogo nepotrebnih zakonov in izkušal zboljšati mladinsko vzgojo.

Vsled modrih Solonovih naredb je jela cvesti v Atenah veda, umetnost, kultura in sploh vse tisto, kar šele daje človeku njegovo vrednost. Ramsay-u se vidi, da je hotel v svoji knjigi kritikovati razne komunistične utopiste.

Jan. Pechméja (1741—1785) je v Telefu (Téléphe) popisal, kako je potoval polbog Telef po svetu in naposled našel na Kreti vzorno urejeno državo. Drugodi je videl povsod zatiranje siromašnega, delavskega ljudstva, na Kreti pa pravcati raj.

Zasebne lasti in podedovanja ondi ne poznajo. Ljudje so slobodni in nobeden nima več pravic nego drugi. Delo se spoštuje, lenoba pa se šteje med največja hudodelstva. Zato so zadovoljni in srečni.

Lahko bi tu še imenovali znanega ateista Silvana Maréchal-a delo „Pitagorova pota“ (Voyages de Pythagore), potopis „La Philosophie du Ruvarebohni“ in še druge utopije, a zdi se nam, da smo svojim bralcem že podali dovolj jasen pregled raznih stališč, po katerih se je iskalo „vzorno ljudstvo“. Maréchala bomo še srečali med tistimi Jakobinci, ki so izkušali ob času francoske prekucije siloma zavesti komunizem na Francosko.

Sedaj bodi utopij dovolj! Samo jednega moža, Morellyja še ob kratkem opišemo, ker ta z enim svojim delom že sega iz utopizma med teoretične socialiste. In te si za njim po vrsti ogledamo!

Morelly je izdal l. 1753. v Mesini roman z naslovom „Basiliade“, v katerem je opisaval komunistično družbo. Ko so se mu pa uprli razni nasprotniki, pobijajoč njegova načela, je napisal v svoj zagovor „Code de la nature“ (Naravni zakonik), ki je zagledal leta 1755. v Amsterdamu beli dan.

Morellyjeva spisa nista z ozirom na komunistična načela povedala nič novega. Platon, Mor in Campanella so jima temeljni viri. Le v toliko opažamo pri njih nekaj napredek, v kolikor se bojuje Morelly proti raznovrstnim ugovorom in izkuša komunizem modroslovsko in нравno utemeljiti.

Otok Bazilijada je najsrečnejši kraj na svetu, saj vlada na njem komunizem. Uprava se deli v rodbinsko, občinsko, mestno in deželno. Uradniki se vrsté; vsak Bazilijadec pride svoj čas na vrsto. Samo poglavarji se volijo in ostajajo do smrti v svojih službah.

(Dalje.)